

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра загальної математики та методики навчання інформатики

На правах рукопису

ОРАНСЬКИЙ ВАДИМ СЕРГІЙОВИЧ

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Інформатика)»
Освітньо-професійна програма Середня освіта. Інформатика
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
Собчук Оксана Миколаївна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної математики та
методики навчання інформатики

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
засідання кафедри загальної математики
та методи навчання інформатики
від _____ 2024 року
Завідувач кафедри:

(підпис)

ПІБ

ЛУЦЬК – 2024

Анотація

Оранський В. С. Особливості формування медіаграмотності учнів молодшого шкільного віку – Рукопис

Випускна кваліфікаційна робота за спеціальністю 014 Середня освіта (Інформатика). – Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню концепцій, методів навчання та практичних інструментів для формування медіаграмотності та інформаційної безпеки у дітей шкільного віку. У першому розділі розглянуто основи інформаційної безпеки, поняття кібербезпеки та кібератак, загрози, що виникають у цифровому середовищі, а також методи захисту інформації. Проаналізовано роль медіаграмотності у формуванні критичного мислення та запропоновано принципи й підходи до викладання цих тем у середній освіті.

Другий розділ зосереджений на створенні моделі технології формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку. Визначено основні компоненти цієї моделі, проведено діагностику рівня сформованості медіаграмотності у дітей 6–7 років та окреслено шляхи формування медіакомпетентності вчителів початкових класів. Деталізовано організаційно-педагогічну модель підготовки майбутніх вчителів до інтеграції медіаграмотності в навчальний процес.

У роботі також оцінено ефективність запропонованої методики формування медіаграмотності та її вплив на освітній процес. Результати дослідження можуть бути використані для впровадження інтерактивних та інноваційних підходів до навчання в освітніх закладах.

Ключові слова: медіаграмотність, інформаційна безпека, кібербезпека, освітній процес, критичне мислення, моделі навчання, цифрові технології, медіакомпетентність.

Annotation

Orankyi V. S. Peculiarities of Developing Media Literacy in Primary School Students – Manuscript

Qualification thesis in the specialty 014 Secondary Education (Informatics). – Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2024.

The qualification thesis is devoted to the study of concepts, teaching methods, and practical tools for developing media literacy and information security among schoolchildren. The first section examines the fundamentals of information security, including the concepts of cybersecurity and cyberattacks, threats in the digital environment, and methods of data protection. The role of media literacy in fostering critical thinking is analyzed, alongside principles and approaches for teaching these topics in secondary education.

The second section focuses on the development of a technological model for fostering media literacy in young schoolchildren. It identifies the key components of the model, provides diagnostics of media literacy levels among children aged 6–7, and outlines strategies for building media competency among primary school teachers. The section also details an organizational and pedagogical model for preparing future teachers to integrate media literacy into the educational process.

The thesis evaluates the effectiveness of the proposed methodology for developing media literacy and its impact on the educational process. The research results can be applied to implement interactive and innovative teaching approaches in educational institutions.

Keywords: media literacy, information security, cybersecurity, educational process, critical thinking, teaching models, digital technologies, media competency.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПЦІЇ, МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ У СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ	6
1.1. Поняття кібербезпеки, кібератаки. Конфіденційність, цілісність та доступність даних	6
1.2. Загрози інформаційної безпеки: типи кібератак, методи та інструменти захисту	11
1.3. Поняття медіаграмотності та її роль у формуванні критичного мислення	13
1.4. Медіаосвіта як світове явище.	17
1.5. Медіаграмотність і медіакомпетентність як ключова компетентність сучасного вчителя початкових класів.	27
1.6. Принципи та підходи до викладання інформаційної безпеки в закладах середньої освіти.....	31
1.7. Методи навчання інформаційної безпеки: роль залученості	33
РОЗДІЛ 2. МОДЕЛЬ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	36
2.1. Основні компоненти моделі формування медіаграмотності	36
2.2. Діагностика сформованості медіаграмотності дітей 6-7 років	43
2.3. Організаційно-педагогічна модель підготовки вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку	47
2.4. Організаційно-педагогічна модель підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку	51
2.5. Організаційно-педагогічні умови формування медіакомпетентності педагогів	67
2.6. Практичні засоби навчання інформаційної безпеки та медіаграмотності.	69
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний інформаційний світ суттєво змінює життя кожної людини, зокрема дітей, які вже з раннього віку активно взаємодіють із медіа. Молодш шкільний вік є критичним періодом для формування базових умінь, що визначатимуть здатність дитини адаптуватися до викликів інформаційного суспільства. У цьому контексті актуальним стає питання медіаграмотності як важливої складової загального розвитку особистості.

Медіаграмотність охоплює навички критичного аналізу інформації, усвідомленого використання медіа, а також здатність захищатися від інформаційних загроз. Недостатній рівень медіаграмотності може призводити до сприйняття дезінформації, маніпуляцій та інших негативних впливів. Це особливо стосується дітей, які через вік і недосвідченість є вразливими до медіа-маніпуляцій. Формування у дітей здатності розпізнавати правдиву інформацію, аналізувати її, а також безпечно користуватися медіаресурсами стає важливим завданням сучасної освіти.

Молодший шкільний вік визначається високою пластичністю мислення, здатністю до сприйняття нової інформації та формування навичок, що впливають на подальший розвиток особистості. Саме тому важливо закласти основи медіаграмотності в цей період. Інтерактивні методи навчання, ігрові підходи та педагогіка партнерства є найбільш ефективними засобами для реалізації цього завдання.

Наукова література та практичний досвід показують, що впровадження технологій формування медіаграмотності потребує системного підходу, який враховує як вікові особливості дітей, так і їхній соціальний контекст. Водночас, незважаючи на велику кількість досліджень у галузі медіаграмотності, питання створення ефективної моделі формування цих навичок у дітей молодшого шкільного віку залишається недостатньо вивченим. Це обумовлює необхідність проведення даного дослідження, спрямованого на теоретичне обґрунтування та практичну реалізацію технологій медіаграмотності у початковій школі.

Мета дослідження полягає у розробленні й обґрунтуванні теоретико-практичної моделі формування медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- аналіз теоретичних засад медіаграмотності,
- вивчення сучасних методів і технологій її розвитку в початковій школі,
- розробка моделі формування медіаграмотності учнів молодшого шкільного віку, визначення ефективних підходів до її впровадження,
- перевірку ефективності запропонованих методик у практичній діяльності,
- проведення діагностики рівня медіаграмотності у дітей 6-7 років та створення методичних рекомендацій для педагогів і батьків.

Об'єкт дослідження: Процес формування медіаграмотності учнів молодшого шкільного віку в освітньому середовищі закладу середньої освіти.

Предмет дослідження: Методи, підходи та педагогічні засоби формування медіаграмотності учнів молодшого шкільного віку з урахуванням їх вікових, когнітивних та психологічних особливостей.

Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні моделі формування медіаграмотності, що включає інтерактивні методи навчання, принципи партнерства та індивідуального підходу, критерії та показники рівнів сформованості медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку. Уточнено змістові компоненти медіаграмотності, відповідні віковим можливостям, та розроблено методики інтерактивного навчання, спрямовані на розвиток критичного мислення.

Практичне значення дослідження полягає у можливості його використання для вдосконалення освітнього процесу в початковій школі. Запропоновані педагогічні засоби та методи (наприклад, ігрові завдання, інтерактивні вправи, мультимедійні проєкти) можуть бути використані вчителями для розвитку критичного мислення та навичок аналізу інформації в учнів, розроблені методики можуть бути інтегровані у шкільні програми з

таких дисциплін, як «Я досліджую світ», інформатика або предмети художньо-естетичного циклу. Результати дослідження можуть бути використані під час тренінгів, семінарів чи курсів підвищення кваліфікації вчителів, спрямованих на впровадження елементів медіаграмотності у навчальний процес.

РОЗДІЛ 1.

ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПЦІЇ, МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ У СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ

1.1. Поняття кібербезпеки, кібератаки. Конфіденційність, цілісність та доступність даних

Кібербезпека є однією з ключових проблем сучасності, адже у цифрову епоху кіберзагрози та атаки стають дедалі поширенішими. Щодня повідомляється про зламані акаунти у соціальних мережах, шахрайські повідомлення, крадіжки коштів з банківських карток або несанкціоноване використання електронної пошти. Зловмисники застосовують усе більш витончені методи для ураження інформаційних систем, що створює загрозу для широкого кола об'єктів: фізичних осіб, малого бізнесу, організацій та установ.

У сучасних умовах більшість організацій, незалежно від того, чи є вони ІТ-компаніями, усвідомлюють критичну важливість кібербезпеки та активно впроваджують заходи для протидії кіберзагрозам. Постійне зростання рівня інтеграції технологій в усі аспекти життя, а також підключення різноманітних пристроїв до мережі Інтернет збільшують ризики вразливостей, порушень безпеки та експлуатації недоліків систем. Традиційних методів захисту, таких як паролі, більше недостатньо для ефективного забезпечення безпеки даних. У сучасному середовищі кожен, хто прагне захистити свої особисті або професійні дані, повинен розуміти принципи кібербезпеки.

Підключення до електронних інформаційних мереж стало невід'ємною частиною повсякденного життя. Організації, установи та навіть освітні заклади активно використовують ці мережі для оптимізації своєї діяльності. Електронні інформаційні мережі забезпечують збір, обробку, зберігання та передачу значних обсягів цифрової інформації. Проте збільшення кількості цифрових даних і частота їх спільного використання посилюють необхідність їх захисту, оскільки саме це стає ключовим елементом національної безпеки та економічної стабільності.

Кібербезпека – це сукупність технічних і соціальних засобів, стратегій, принципів для забезпечення захисту суспільства від загроз і впливів з небажаними наслідками, що походять від інтернет-середовища [3].

Кібербезпека в цілому – це дуже широкий термін, але він ґрунтується на трьох фундаментальних поняттях, відомих як «CIA»: конфіденційність, цілісність, доступність. Ця модель призначена для керівництва організацією політиками кібербезпеки у сфері інформаційної безпеки (InfoSec) .

Конфіденційність, цілісність і доступність – це запорука ефективного захисту даних та безпеки інфраструктури організації. Ці три поняття – основоположні принципи для впровадження плану InfoSec [2].

Якщо коротко, інформаційна безпека — це гарантія того, що співробітники організації зможуть переглядати та редагувати потрібні їм дані, при цьому не дозволяючи нікому більше отримати доступ до них.

Рисунок 1.1. Фундаментальні поняття кібербезпеки за CIA

При розгляді безпеки інформаційних систем звичайно виділяють дві групи проблем: *безпека комп'ютера і мережева безпека*.

До *безпеки комп'ютера* відносять всі проблеми захисту даних, що зберігаються і обробляються комп'ютером, який розглядається як автономна система. Ці проблеми вирішуються засобами операційних систем та програм, таких як бази даних, а також вбудованими апаратними засобами комп'ютера.

Під *мережевою безпекою* розуміють всі питання, пов'язані з взаємодією пристроїв в мережі, це перш за все захист даних у момент їх передачі по лініях зв'язку та захист від несанкціонованого віддаленого доступу в мережу. І хоча часом проблеми комп'ютерної і мережної безпеки важко відокремити один від одного, настільки тісно вони пов'язані, цілком очевидно, що мережева безпека має свою специфіку.

Комп'ютер, що працює автономно, може бути ефективно захищений від зовнішнього втручання різноманітними способами. Наприклад, це може бути фізичний захист, такий як блокування клавіатури чи вилучення жорсткого диска з подальшим його зберіганням у сейфі. Однак у випадку комп'ютера, підключеного до мережі, повністю ізолювати його від зовнішнього середовища неможливо. Мережевий комп'ютер обов'язково взаємодіє з іншими пристроями, часто розташованими на значній відстані, що ускладнює забезпечення його безпеки.

У контексті мережевої роботи контрольований доступ стає критично важливим. Логічний вхід стороннього користувача до комп'ютера є штатною ситуацією у мережевому середовищі. Завдання мережевої безпеки полягає в організації такого доступу, щоб він залишався контрольованим. Це передбачає чітке визначення прав кожного користувача на доступ до інформації, зовнішніх пристроїв і можливостей виконання системних дій на кожному комп'ютері в мережі.

Окрім ризиків, пов'язаних із несанкціонованим доступом до мережевих комп'ютерів, існує ще одна суттєва загроза – перехоплення та аналіз даних, що передаються мережею, а також створення фальшивого трафіку. Значна частина засобів мережевої безпеки спрямована саме на запобігання подібним порушенням. Такі механізми включають шифрування даних, автентифікацію користувачів і моніторинг трафіку для виявлення аномалій, які можуть свідчити про спроби компрометації мережі.

Питання мережевої безпеки набувають особливого значення зараз, коли при побудові корпоративних мереж спостерігається перехід від використання

виділених каналів до публічних мереж (Інтернет, frame relay). Постачальники послуг публічних мереж поки рідко забезпечують захист даних користувача при їх транспортуванні по своїх магістралях, покладаючи на користувачів турботи по їх конфіденційності, цілісності та доступності.

Безпечна інформаційна система – це система, яка, по-перше, захищає дані від несанкціонованого доступу, по-друге, завжди готова надати їх своїм користувачам, а по- третє, надійно зберігає інформацію і гарантує незмінність даних. Таким чином, *безпечна система* за визначенням має *властивості конфіденційності, доступності та цілісності*.

1) **Конфіденційність (confidentiality)** – гарантія того, що секретні дані будуть доступні тільки тим користувачам, яким цей доступ дозволений (такі користувачі називаються авторизованими).

Конфіденційність – це основний компонент InfoSec, який полягає в тому, що доступ до інформації можуть отримувати лише авторизовані користувачі. Шифрування даних, багатофакторна автентифікація та захист від втрати даних – це приклади інструментів, які підприємства можуть використовувати для забезпечення конфіденційності інформації.

Що таке багатофакторна автентифікація (БФА)?

Багатофакторна автентифікація (БФА) додає ще один рівень захисту під час входу. Під час доступу до облікових записів або програм користувачі проходять додаткову перевірку ідентичності, наприклад сканують відбиток пальця чи вводять код із телефону.

Багатофакторна автентифікація (БФА) за допомогою хмарної служби *Azure Active Directory (Azure AD)* допомагає захистити доступ до даних і програм, не ускладнюючи роботу для користувачів. Azure AD використовують для проходження багатофакторної автентифікації при доступі до ресурсів організації, наприклад таких як Microsoft 365. Додатковий етап перевірки посилює безпеку під час автентифікації, а сама перевірка відбувається простими й одночасно надійними методами.

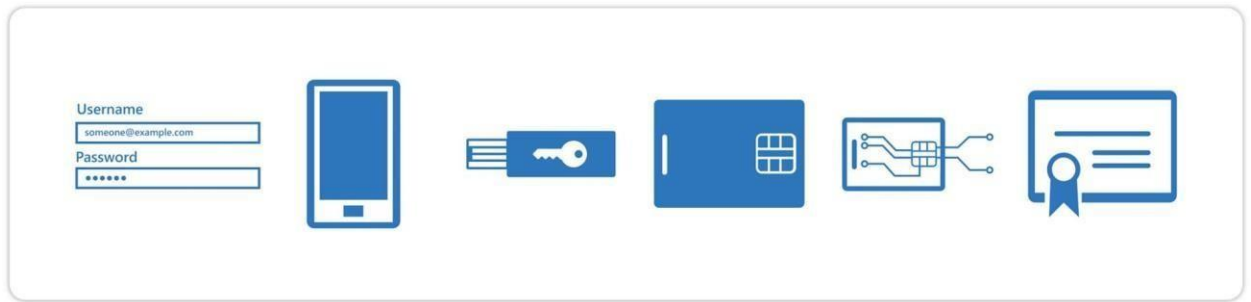

Рисунок 1.2. Схема багатофакторної автентифікації

2) **Доступність (availability)** – гарантія того, що авторизовані користувачі завжди будуть отримувати доступ до даних. Доступність говорить про те, що дані відкриті лише для тих, у кого є відповідні дозволи.

3) **Цілісність (integrity)** – гарантія збереження даними правильних значень, яка забезпечується заборонаю для неавторизованих користувачів будь-яким чином змінювати, модифікувати, руйнувати або створювати дані.

Будь яка організація має підтримувати цілісність даних протягом усього їхнього життєвого циклу. Організації з розвинутим компонентом InfoSec визнають важливість використання точних і надійних даних та не дозволять неавторизованим користувачам отримувати доступ до них, змінювати їх або керувати ними. Такі інструменти, як дозволи для файлів, керування ідентичностями й елементи керування доступом користувачів, забезпечують цілісність даних.

Вимоги безпеки можуть змінюватися залежно від призначення системи, характеру використовуваних даних і типу можливих загроз. Важко уявити систему, для якої були б не важливі властивості цілісності та доступності, але властивість конфіденційності не завжди є обов'язковим.

Наприклад, якщо ви публікуєте інформацію в Інтернеті на Web-сервері і вашою метою є зробити її доступною для найширшого кола людей, то конфіденційність в даному випадку не потрібно. Проте вимоги цілісності та доступності залишаються актуальними.

Поняття конфіденційності, доступності та цілісності можуть бути визначені не тільки по відношенню до інформації, але і до інших ресурсів обчислювальної мережі, наприклад зовнішніх пристроїв або додатків. Існує

безліч системних ресурсів, можливість «незаконного» використання яких може призвести до порушення безпеки системи.

Рисунок 1.3. Забезпечення вимог безпеки в локальних мережах

Наприклад, необмежений доступ до пристрою друку дозволяє зловмисникові отримувати копії, роздруковувати документи, змінювати параметри налаштування, що може призвести до зміни черговості робіт і навіть до виведення пристрою з ладу. Властивість конфіденційності, застосована до пристрою друку, можна інтерпретувати так, що доступ до пристрою мають ті і тільки ті користувачі, яким цей доступ дозволений, причому вони можуть виконувати тільки ті операції з пристроєм, що для них визначено. Властивість доступності до пристрою означає його готовність до використання кожного разу, коли в цьому виникає необхідність. А властивість цілісності може бути визначена як властивість незмінності параметрів налаштування цього пристрою. Легальність використання мережевих пристроїв важлива, оскільки вона впливає на безпеку даних. Пристрої можуть надавати різні послуги: роздрук текстів, відправлення факсів, доступ до Інтернету тощо. Незаконне використання мережевих пристроїв завдає матеріальної шкоди організації (підприємству, установі), а також є порушенням безпеки системи.

1.2. Загрози інформаційної безпеки: типи кібератак, методи та інструменти захисту

Інформаційна безпека відіграє важливу роль у сучасному суспільстві, де більшість даних і процесів перенесено в цифровий простір. Кібератаки

становлять серйозну загрозу для організацій, урядів, компаній і звичайних громадян. Їх можна класифікувати за кількома параметрами: за способом реалізації, рівнем складності, цілями та мотивами. Серед основних видів кібератак виділяють наступні: фішинг, атаки типу DDoS, шкідливе програмне забезпечення, атаки на соціальну інженерію та атаки на веб-додатки.

Фішинг — один із найпоширеніших способів шахрайства, що полягає у надсиланні фальшивих повідомлень, які маскуються під повідомлення від довірених джерел, щоб змусити жертву надати конфіденційну інформацію, таку як логіни, паролі або дані банківських карток. Існують різні види фішингу, такі як spear phishing (цілеспрямовані атаки на певних осіб) та smishing (фішинг через SMS-повідомлення). Для боротьби з фішингом використовують різні методи, серед яких обмеження доступу до потенційно небезпечних сайтів, навчання користувачів методам розпізнавання шахрайських листів, а також використання двофакторної автентифікації.

DDoS-атаки (від англ. Distributed Denial of Service) спрямовані на виведення з ладу сервісу або мережі, перевантажуючи їх великою кількістю запитів. Такі атаки можуть призвести до серйозних фінансових та репутаційних втрат для компаній, оскільки унеможлиблюють доступ користувачів до сервісів. Одним із ефективних способів боротьби з DDoS-атаками є застосування спеціалізованих рішень для відстеження трафіку і виявлення аномалій у його структурі.

Соціальна інженерія базується на маніпуляції людьми з метою отримання конфіденційної інформації. Найбільш поширені методи соціальної інженерії включають шантаж, погрози, обман та спекуляції на почуттях довіри або страху. Для запобігання таких атак важливо проводити навчання користувачів, підвищувати їх рівень обізнаності щодо ризиків соціальної інженерії.

Захист від кіберзагроз передбачає впровадження багаторівневих методів. Використання антивірусного програмного забезпечення є основним захисним заходом, що дозволяє виявляти та блокувати відомі віруси. Брандмауери (firewalls) створюють бар'єри між внутрішніми та зовнішніми мережами,

контролюючи трафік. Двофакторна автентифікація стає дедалі популярнішою через свою ефективність у захисті від несанкціонованого доступу. Важливими є регулярні оновлення програмного забезпечення для усунення вразливостей, що можуть використовувати зловмисники.

Навчання та підвищення рівня кіберграмотності серед користувачів є одним із найефективніших способів профілактики кіберзагроз. Освітні програми, інтерактивні тренінги та спеціальні курси дозволяють користувачам набувати навичок розпізнавання потенційних загроз та ефективного захисту від них. Особливу увагу потрібно приділяти розвитку навичок обачності серед дітей та підлітків, оскільки вони є найбільш вразливою аудиторією у цифровому просторі.

1.3. Поняття медіаграмотності та її роль у формуванні критичного мислення

Мета медіаосвіти у школах полягає в розвитку медіаграмотності та критичного мислення як ключових життєвих навичок для XXI століття.

Під медіаграмотністю розуміється рівень медіакультури, що передбачає

- вміння користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями,
- висловлюватися та спілкуватися через засоби масової інформації, свідомо

- сприймати та критично оцінювати інформацію, розрізняти реальність від її віртуальних відображень. Це означає розуміння того, як медійні джерела конструюють реальність, формують владні структури, міфи та види контролю.

Медіаграмотність означає здатність ефективно взаємодіяти з масмедіа, адекватно поводитися в інформаційному оточенні та свідомо регулювати інформаційну поведінку. З одного боку, це результат медіаосвіти, а з іншого - це рівень медіакультури, що дозволяє людині здійснювати ціннісну і свідому рефлексію у використанні медіа.

Кріс Ворсноп, канадський вчений, визначає медіаграмотність як здатність до експериментування, інтерпретації та створення медіатекстів.

Згідно з думкою американського дослідника Робертом К'юбі, медіаграмотність включає вміння використовувати, аналізувати, оцінювати і передавати повідомлення у різних формах.

Загалом всі науковці погоджуються, що медіаграмотність - це комплекс навичок аналізу та оцінювання медіа, які набуваються у процесі навчання.

Автор американських підручників для студентів, Джеймс Поттер, підкреслює, що медіаграмотність включає не лише знання, але й здатність контролювати споживання медіа. Медіаграмотна особа має здатність ефективно орієнтуватися в медіасередовищі, швидко знаходити необхідну інформацію та уникати отримання «шкідливого» контенту.

Аналіз психолого-педагогічної літератури виявив, що медіаграмотність включає такі складові:

- естетичні та дизайнерські навички: вміння бачити, чути, створювати та інтерпретувати медіаконтент;
- інтерактивні навички: здатність спілкуватися через засоби масової інформації та пробувати різні ролі медіа. Інтерактивні навички свідчать про готовність висловлювати свої думки та ставлення;
- навички критичного аналізу – здатність інтерпретувати та розуміти сенс різного медіаконтенту. Учень здатний інтерпретувати та оцінювати медіаформи та зміст, використовуючи різноманітні аналітичні інструменти. Ці навички краще розвиваються завдяки вивченню різноманітного медіаконтенту та жанрів.
- навички безпеки – вміння знаходити вихід зі складних ситуацій та уникати їх. Найважливішими навичками для безпечної поведінки у віртуальному просторі є захист приватного простору та вміння уникати шкідливих контактів та контенту.

Оскільки поняття «медіаграмотність» часто сприймається як тісно пов'язане із споживанням інформації як у повсякденному житті, так і у професійній діяльності, воно часто асоціюється з поняттям «інформаційна грамотність».

У науковій літературі ці два поняття традиційно розглядаються як відокремлені та різні, однак сучасна стратегія ЮНЕСКО об'єднує їх у вигляді сукупності компетентностей, необхідних для життя у XXI столітті. Це призвело до створення концепції «медіа-інформаційна грамотність» (Media and Information Literacy - MIL).

Більшість науковців та організацій використовують термін «медіаграмотність» у глобальному значенні, включаючи компетенції, притаманні інформаційній грамотності. Медіаінформаційна грамотність охоплює всі види традиційних медіа та інших постачальників інформації, такі як бібліотеки, архіви, музеї та Інтернет, незалежно від використовуваних технологій.

ЮНЕСКО виокремлює такі основні принципи медіа-інформаційної грамотності:

1. Інформація, комунікація, бібліотеки, засоби масової інформації, технології та Інтернет мають бути критично використовувані суспільством. Ці ресурси рівнозначні, і жоден з них не є важливішим за інші.

2. Кожен громадянин є творцем інформації і має право на доступ до неї та самовираження.

3. Інформація, знання та повідомлення не завжди є об'єктивними, незалежними або неупередженими. Використання та розвиток медіаінформаційної грамотності повинні робити цю ідею очевидною й зрозумілою для всіх громадян.

4. Права кожного громадянина на отримання й розуміння нової інформації повинні порушуватися.

5. Медійна та інформаційна грамотність – це постійний і динамічний досвід. Навчання вважається завершеним, якщо воно охоплює знання, навички та ставлення, необхідні для використання, створення і передачі інформації, медіа та технологічного контенту.

Поряд із терміном «медіа-інформаційна грамотність», у наукових дослідженнях та освітній практиці використовується термін «інфомедійна грамотність».

За словами О. Антонова, інфомедійна грамотність включає компетентність особистості у отриманні інформації з різних джерел, у тому числі з медіа, критичне осмислення та ухвалення рішень на її основі; здатність створювати та поширювати інформацію через сучасні медіа, включаючи Інтернет; розуміння впливу медіа на свідомість особистості.

Дослідниця підкреслює, що термін «інфомедійна грамотність» акцентує увагу на «інформації» та «інформаційній грамотності», відзначаючи їх значення у порівнянні з поняттям «медіа-інформаційна грамотність».

Термін «інфомедійна грамотність» часто вживається у рамках проекту з інфомедійної грамотності «Вивчай та розпізнавай», який реалізується в Україні за підтримки Ради з міжнародних досліджень та обмінів, Посольства США та Посольства Великої Британії в Україні, у співпраці з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси (АУП).

Медіаграмотність — це сукупність знань, навичок і ставлень, що дозволяють людині ефективно взаємодіяти з медіа, розпізнавати їх вплив, критично оцінювати інформацію та використовувати її свідомо. В умовах сучасного інформаційного суспільства медіаграмотність є необхідною для захисту від маніпуляцій, фейків і пропаганди, оскільки медіа формують значну частину світогляду і поведінки кожної людини, особливо молоді.

Медіаграмотність включає декілька основних аспектів, серед яких критичне мислення, здатність до аналізу інформації, усвідомлення мети та цілей медіа, вміння визначати надійні джерела інформації. Важливим компонентом є також розуміння процесу створення новин та інших медіапродуктів, адже багато з них створюються з певною метою — розважати, продавати, інформувати чи маніпулювати. Критичне мислення дозволяє молоді аналізувати медіаконтент та відрізнити правду від дезінформації.

Загрози, що виникають через недостатній рівень медіаграмотності, включають потрапляння під вплив фейкових новин, поширення дезінформації, та навіть ризик стати жертвою інформаційних війн. Ці загрози особливо актуальні для підлітків та молоді, оскільки вони часто вразливі до маніпуляцій та схильні до прийняття інформації без критичної оцінки. Низький рівень медіаграмотності може призвести до прийняття неправильних рішень, виникнення конфліктів і навіть до серйозних особистих наслідків, таких як шахрайство чи кібербулінг.

Розвиток медіаграмотності в школі має важливе значення, оскільки закладає основи критичного мислення та вміння аналізувати інформацію на ранніх етапах формування особистості. Вивчення медіаграмотності в навчальних закладах може включати аналіз новинних матеріалів, обговорення різних медіаформатів, а також вивчення методів створення контенту. Важливим аспектом є навчання виявлення ознак дезінформації, що дозволяє учням уникати фейкових новин.

Навчання медіаграмотності також включає розуміння особливостей соціальних медіа, які є основним джерелом інформації для більшості молоді. Серед важливих навичок є здатність розпізнавати маніпуляції, розуміння принципів роботи алгоритмів соціальних мереж і їхнього впливу на вибір контенту, а також вміння налаштовувати конфіденційність. Діти у віці 5–6 років знаходяться на етапі активного пізнавального розвитку, коли формуються базові навички критичного мислення та аналізу інформації [2, с. 45].

Завдання медіаграмотності полягає не лише в навчанні учнів, як захистити себе від дезінформації та маніпуляцій, але й у формуванні свідомих громадян, здатних відповідально взаємодіяти з медіа та іншими джерелами інформації.

1.4. Медіаосвіта як світове явище.

Засоби масової інформації мають великий вплив на освіту молодого покоління, часто стаючи основним чинником його соціалізації. Вони також використовуються для дистанційного навчання та надання неформальної освіти.

Проте цей підхід має свої недоліки, такі як недостатня захищеність дітей від шкідливого медіаконтенту, який може негативно вплинути на їхнє здоров'я та розвиток, відсутність ефективних механізмів саморегулювання медіа ринку, які б не допускали поширення неповноцінних медіапродуктів, неприйнятних ідеологій та цінностей, а також інших негативних впливів на суспільство. Загострення потреби в активізації розвитку медіаосвіти зумовлене необхідністю протистояти зовнішній агресії та деструктивній іноземній пропаганді.

В умовах, що були описані, набуває актуальності роль медіаосвіти як складової частини освітнього процесу. Вона спрямована на формування медіакультури в суспільстві та готує особистість до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною системою масової інформації. Ця взаємодія включає як традиційні медіа (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і сучасні медіа (комп'ютерні технології, інтернет, мобільний зв'язок), враховуючи постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.

ЮНЕСКО відіграє провідну роль у становленні та розвитку медіаосвіти. Термін «медіаосвіта» вперше з'явився у 1973 році на спільному засіданні інформаційного сектору ЮНЕСКО та Міжнародної ради з питань кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації. Однак деякі дослідники стверджують, що перша навчальна програма з медіаосвіти була створена в 1959 році канадським ученим М. Маклюеном, а її активне впровадження в освітній процес почалося в 1960-х роках у Великій Британії, Канаді, Німеччині, США та Франції.

О. Семенов та М. Ячменник, розглядають поняття «медіаосвіта» як процес, що спрямований на розвиток особистості через використання засобів масової комунікації. Його основна мета полягає в формуванні культури спілкування з медіа, розвитку творчих і комунікативних здібностей, критичного мислення, а також у навчанні умінь повного сприймання, інтерпретації, аналізу і оцінки медіатекстів. Особлива увага приділяється навчанню різним формам самовираження за допомогою медіатехніки.

Аналіз наукових джерел показав, що медіапедагогіка розглядається як галузь педагогіки і як процес розвитку особистості. Автори підручника «Медіаосвіта та медіаграмотність» (2013) В. Іванов та О. Волошенюк визначають медіаосвіту як процес навчання та самонавчання особистості за допомогою засобів масової комунікації та описують хронологію формування медіапонять у просторі (див. рис. 1.).

Рисунок 1.4. Хронологія формування медіапонять у світовому просторі

Медіаграмотність – базовий елемент політики в сфері споживання інформації, охоплює всі категорії людей упродовж усього життя. Медіаосвіта – обов’язкова частина навчальної програми на кожному ступені шкільного навчання.

Українська дослідниця Г. Онкович описує медіаосвіту як процес, що сприяє розвитку та саморозвитку особистості, використовуючи матеріали та засоби масової комунікації.

Згідно з дослідженнями В. Різун, медіаосвіта охоплює культуру передачі та сприйняття інформації. Вона може функціонувати як система, що сприяє розвитку особистості на різних рівнях, включаючи навички читання, аналізу та оцінки медіатекстів, залучення до медіаторчості, а також засвоєння нових знань за допомогою медіа. Дослідження показують, що залучення дітей до роботи з мультимедійними матеріалами сприяє формуванню медіаграмотності, але вимагає активної участі дорослих у цьому процесі [4, с. 133]. Зокрема, увагу слід приділяти формуванню вмінь аналізувати візуальні та текстові матеріали [5, с. 78].

У працях А. Чичук медіапедагогіка представлена як система педагогічних методів і технологій, що використовуються у навчальному процесі для формування світоглядних позицій. Ця система спрямована на розвиток критичного мислення та створення власних концепцій через аналіз медіатекстів і інформаційних потоків, що передаються різними комунікаційними каналами.

Науковець М. Імерідзе описує медіаосвіту як явище, що виникає в медіапросторі через інтеграцію освіти та інформаційно-комунікаційних технологій. Він розглядає її як спосіб осмислення медіакультури, ґрунтуючись на комплексному розумінні медіадіяльності та наявності специфічного педагогічного і творчого середовища. Це середовище сприяє продуктивній взаємодії особистості з медіакультурою, сприяючи формуванню медіаграмотності та створенню гіпермедійного освітнього процесу.

У багатьох країнах медіаосвіта виступає як система, яка є невід’ємною частиною загальної освіти молоді з одного боку та масових інформаційних

процесів з іншого. Вона є не лише складовою глобальних перетворень, але й гарантує конкурентоспроможність економіки, а також нерозривно пов'язана з розвитком демократії у сучасному інформаційному суспільстві.

На основі аналізу міжнародного досвіду впровадження медіаосвіти в Україні процес стартував у 2010 році, коли була запроваджена Концепція розвитку медіаосвіти в країні. Ця ініціатива націлена на створення ефективної системи медіаосвіти, спрямованої на підготовку дітей та молоді до безпечної та продуктивної взаємодії з сучасними медійними технологіями. Головною метою є формування у них медіаобізнаності, медіаграмотності та медіакомпетентності, враховуючи їх вікові та індивідуальні особливості.

У 2011-2016 рр. За підтримки Національної академії педагогічних наук та Міністерства освіти і науки України реалізовано пілотний проєкт із впровадження медіаосвіти.

21 квітня 2016 року Президія Національної академії педагогічних наук України прийняла нову редакцію «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні». Основні положення концепції відповідають завданням, викладеним у Рекомендаціях Паризької програми ЮНЕСКО з медіаосвіти (22 червня 2007 року), Резолюції Європейського Парламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (16 грудня 2008 року), Декларації ФЕС ЮНЕСКО про медіаінформаційну грамотність (17 червня 2011 року) та Паризькій декларації ЮНЕСКО про медіаінформаційну грамотність у цифрову епоху (28 травня 2008 року).

Розвиток медіаграмотності є важливим завданням сучасної педагогіки, що обумовлено необхідністю підготовки дітей до ефективної взаємодії з інформаційним середовищем [1, с. 12]. Можна відзначити, що розвиток медіаосвіти в Україні підтримують різні організації, серед яких Міжнародний благодійний фонд «Академія української преси» (за авторством В. Іванова та О. Волошенюка), Інститут інноваційних технологій та змісту освіти, а також Інститут соціальної та політичної психології, де керівником лабораторії психології масових комунікацій та медіаосвіти є Л. Найдьонова.

Основними завданнями медіапедагогіки є підготовка:

- медіаінформаційної грамотності – представляє собою набір умінь і знань, які дозволяють користувачам ефективно і безпечно використовувати медіа. Це включає свідомий вибір, розуміння природи контенту та послуг, прийняття рішень щодо використання всіх можливостей нових комунікаційних технологій та медіаінформаційних систем. Крім того, це дозволяє захистити себе і свою сім'ю від шкідливого або небезпечного інформаційного впливу.

- медіанесприйнятливості особистості – здатність протистояти агресивному медійному середовищу та деструктивним медійно-інформаційним впливам, що забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції та медіаобізнаність, вміння обирати правильну інформацію, захищати себе від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих та прихованих впливів;

- рефлексія та критичне мислення як психологічні механізми свідомого споживання медіапродуктів та саморегуляції, взаємодії з медіа на основі ефективної орієнтації в медіапросторі та розуміння власних медіапотреб, належної та багатогранної оцінки змісту, джерела, форми та якості інформації, її повного та критичного аналізу з урахуванням особливості сприйняття мови різних засобів масової інформації;

- здатність створювати засоби масової інформації для компетентного та здорового самовираження особистості, відтворення її життєвих цінностей, підтримки патріотизму та національної ідентичності, зміцнення солідарності та доброзичливих міжособистісних відносин, а також поліпшення якості життя в спільнотах, що є ключовими для особистості;

- спеціалізовані аспекти медіакультури: візуальна медіакультура (сприйняття кіно, телебачення), слухова та музична медіакультура, розвинений естетичний смак у формах мистецтва, медіа-опосередковані масмедіа, сучасні течії в медіа-мистецтві тощо.

У «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» вказано, що основні принципи медіаосвіти включають:

- особистісно-соціальний підхід – підгрунття медіаосвіти ґрунтується на поточних медіапотребах учнів з урахуванням їхніх вікових, індивідуальних і соціально-психологічних особливостей, медіа-преференцій, рівня сформованості медіакультури та найближчого соціального оточення;

- постійне оновлення змісту медіаосвіти у відповідності до технологічного розвитку, змін у масмедіа та стану медіакультури суспільства;

- цільове спрямування на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та нових медіа визначається їх використанням для організації роботи медіапедагогів, формування спільних інформаційних ресурсів, спрощення комунікації та координації в середовищі взаємодії учасників медіаосвітнього процесу;

- примат морально-етичних цінностей – захист суспільної моралі та людської гідності, неприйняття жорстокості та різних форм насильства, забезпечення загальнолюдських цінностей;

- повага до національних традицій – врахування національної та етнолінгвістичної специфіки медійних потреб учнів та викладачів, забезпечення рівності їх взаємодії та конструктивності діалогу;

- патріотизм – медіаосвіта включає забезпечення процесу національно-патріотичного виховання молоді шляхом використання різних форматів медіаконтенту з патріотичним змістом та розвитку інструментальних навичок критичного сприйняття, аналітичної обробки медійних повідомлень, оцінки їх достовірності та об'єктивності, а також набуття нових смислів, посилення патріотичних почуттів;

- громадянська спрямованість – медіаосвіта сприяє розвитку громадянського суспільства;

- естетичне натхнення – медіапедагогіка використовує кращі досягнення різних форм сучасного мистецтва, естетичне виховання реалізується засобами образотворчого мистецтва, музики, художньої літератури, кіно та фольклору;

- продуктивна мотивація – поєднання креативного медіасприйняття та розвитку здатності учня створювати власні медіапродукти.

Звідси можна зробити висновок, що медіапедагогіка має на меті вирішення низки дидактичних та соціально-педагогічних проблем – пропонує соціальне виховання, освіту та всебічний розвиток особистості за допомогою сучасних засобів комунікації.

1.7.1. Світовий досвід навчання інформаційної культури та медіаграмотності.

Швидкі зміни у медіа, необмежений доступ до інформації та її роль у наукових та соціальних ініціативах, а також вирішенні глобальних проблем ставлять перед сучасною освітою нові завдання.

Огляд веб-сайтів університетів США показує, що викладачі приділяють належну увагу формуванню у студентів навичок критичного розуміння та аналізу медіатекстів різних типів та жанрів.

Численні курси пропонуються в Школі освіти Сіракузького університету, Гарвардському інституті медіаграмотності при Гарвардському університеті та на кафедрі англійської мови та філософії Університету Дрекселя.

Все більшої популярності набуває магістерська програма «Медіа та освіта», згідно з якою майбутнім експертам у галузі медіаосвіти читаються лекції на такі теми, як ідентичність та культурна репрезентація, концепції медіаосвіти, альтернативні медіа (Школа освіти Сіракузького університету).

Розвитку аналітичних, інтерпретаційних, тестових та жанрових навичок користувачів сприяє навчальна програма Media Now, яка пропонує модулі та теми, зокрема написання сценаріїв; медіа-інтерпретація; аналіз візуальних образів, реклами та пропаганди; медіа-презентація (як представляти медіа-репортажі, написання сценарію, фотографування та проявлення фільмів, запис та монтаж звукових касет, кіно- та відеопродакшн, а також оцінка та критика повідомлень ЗМІ). Як показує практика, спільна діяльність викладачів та студентів сприяє формуванню усвідомлення теоретичних основ медіаосвіти, педагогічного потенціалу засобів медіаосвіти, вмілого використання технічних засобів, розвитку критичного мислення, створення та використання учнями власного медіаосвітнього продукту(медіатексту), сприяти безпечній та

ефективній взаємодії з різними суб'єктами освітнього процесу через медіаосвіту.

У Великій Британії пропонуються різноманітні інтегровані курси, у тому числі з компонентом медіаосвіти. Зокрема, на кафедрі англійської мови та літератури Оксфордського університету студенти вчать планувати урокові твори за допомогою театральної режисури з використанням відповідних інформаційних технологій, експериментуючи із зображенням, звуком, кольором тощо в рамках навчальної програми «Театральне мистецтво та медіа» [<https://www.english.ox.ac.uk/>].

Медіаграмотність та медіакультура важливі для майбутніх фахівців. Невід'ємною складовою навичок медіаграмотності є вміння критично аналізувати медіаінформацію різних типів та жанрів, ефективно взаємодіяти зі ЗМІ.

У Брістольському університеті [<http://www.bristol.ac.uk/faculties/>] студенти опановують модулі «Критичне мислення в гуманітарних науках», «Критичні питання», «Тексти в глобальному контексті», «Про кіно та телебачення з інноваціями», які, як свідчать відгуки на сайтах закладу, сприяють формуванню у студентів навички критичного письма (ясність, правильність, переконливість, аргументація), аналіз тексту, аргументація та критична інтерпретація з використанням доказів з первинних текстів та вторинних джерел, рецензування; Оволодіння методикою написання вступних та заключних есе, а потім порівняння, оцінки та коментування рецензентів та однокурсників.

З 2001 року в Німеччині реалізується загальнонаціональна програма «Нові медіа в освіті». Огляд сайтів німецьких університетів (Університет Людвіга Максиміліана) показує, що у професійній підготовці майбутніх вчителів медіапедагогіка реалізується в декількох напрямках: інтегрованому, спеціальному або факультативному; медіаосвіта інтегрована з обов'язковими предметами, зокрема німецькою, суспільними науками, мистецтвом тощо, пропонують, наприклад, творчий мовний проєкт під назвою «Methoden für

Kreatives Schreiben» (метод творчого письма), викладаються курси педагогіки засобів комунікації (преса, радіо, телебачення).

Під час навчання за напрямом «Розширення медіаосвіти» студенти різних факультетів Університету Людвіга Максиміліана (Мюнхен) отримують знання про концепції та моделі медіаосвіти, а також теорію медіасоціалізації, результати досліджень впливу ЗМІ на формування особистості громадян та медіадидактику (як медіа можуть підтримувати шкільну освіту, формувати мотивацію, творчу та ефективну освіту), набути базових навичок з інформаційних технологій та практичних навичок медіаграмотності як основи сучасної медіаосвіти в школі.

Університет Дуйсбург-Ессен пропонує використовувати цифрові медіа для задоволення освітніх потреб студентів. Робоча група *hochschule.digital* розробляє концепцію «Відкритих освітніх ресурсів» з відповідними ліцензіями на платформах університетів. Кафедра медіадидактики Інституту освіти та медіа досліджень сприяє вивченню таких тем, як цифрова інтеграція різних варіантів комунікації (мова, текст, відео, аудіо, телекомунікації, інформаційні технології), дидактичне розуміння дизайну нових медіа, мультимедійні технології навчання через смартфони та планшети, які відіграють важливу роль у професійному та приватному житті особистості.

Робоча група «*hochschule.digital*» Навчальної лабораторії Університету Дуйсбург-Ессен активно впроваджує цифрові медіа в науково обґрунтоване викладання та навчання. Використання цифрових медіа стає важливим елементом гуманітарних занять на гуманітарно-педагогічних факультетах як навчального інструменту; проводиться діджиталізація навчання та іспитів.

З 2008 року навчальна лабораторія *elearning.nrw* організовує семінари та тренінги з питань, пов'язаних із цифровізацією навчання та викладання, від імені Міністерства науки та досліджень землі Північний Рейн-Вестфалія

Таким чином, на основі аналізу та систематизації елементів зарубіжного досвіду можна стверджувати про необхідність і доцільність щодо створення інтегрованих програм медіаосвіти, включення медіаосвіти у фахові дисципліни, навчальні курси з виховання майбутніх вчителів в Україні.

1.5. Медіаграмотність і медіакомпетентність як ключова компетентність сучасного вчителя початкових класів.

Зростаючий вплив медіазасобів у сучасній освіті та проблеми їх використання піднімають питання щодо підвищення рівня медіаосвіти вчителя Нової української школи (НУШ), підготовки медіакомпетентного та медіаграмотного педагога початкових класів, який здатен ефективно формувати медіаграмотність учнів. Теоретичним аспектам формування медіакомпетентності вчителів приділяли увагу такі науковці, як І. Доніна, С. Іць, М. Кузьміна, В. Мантуленко, Л. Найдьонова, Г. Онкович, Б. Потятиник, В. Протопопова, І. Фатєєва, А. Федорова та інші. Більшість дослідників акцентують увагу на вивченні моделей і методів медіаосвіти, а також на психолого-педагогічних аспектах медіаграмотності.

Оскільки компетентність – це здатність вчителя виконувати певний вид діяльності, то медіакомпетентність є характеристикою медіаграмотності вчителя.

Медіаграмотність вчителя – це цілісна характеристика його особистості, яка ґрунтується на мотивах, знаннях, навичках, цінностях та вмінні учнів навчатися про медіа .

Тому поняття медіаграмотності та медіакомпетентності слід розглядати як взаємопов'язані, при цьому кожен їхній аспект виконує визначену функцію.

У науково-методичній літературі зазначено, що необхідними передумовами формування медіакомпетентності вчителя є:

1) знання вчителями інформатики та вміння працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями, використовуючи їх потенціал у навчальному процесі;

2) знання основ психології та педагогіки для ефективного використання засобів масової інформації у навчальному процесі;

3) підготовка медіаграмотності майбутніх вчителів у системі педагогічної освіти забезпечується шляхом адаптації структури та змісту їх підготовки до новітніх тенденцій;

4) недостатня готовність педагогів використовувати медіа в освітньому процесі призводить до формування медіаграмотності на етапі розвитку.

На думку Єрмоленко А., медіаграмотність вчителя характеризується такими показниками:

1) мотивація – багатогранна мотивація до медіапедагогічної діяльності, прагнення до вдосконалення своїх знань і навичок у сфері медіаосвіти;

2) інформативність – систематизована інформація, ґрунтовні науково-педагогічні знання у сфері медіаосвіти;

3) методологічні – розвинені методичні навички у сфері медіаосвіти;

4) діяльність – системна організація медіапедагогічної діяльності в процесі проведення різного роду тренінгів, проведення активної медіапедагогічної дослідницької діяльності;

5) творчий – яскраво виражений ступінь креативності в медіапедагогічній діяльності (гнучка, рухлива, асоціативна, оригінальна, антистереотипна).

Сучасні дослідники розрізняють такі складові медіаграмотності:

- когнітивні – знання, розуміння та аналіз засобів масової інформації;
- моральний – розгляд та оцінка засобів масової інформації з етичної точки зору;

- соціальна – вивчення впливу засобів масової інформації на різні категорії та соціальні групи населення;

- ефективна – за допомогою засобів масової інформації люди спілкуються та отримують задоволення;

- активність – уміння самостійно користуватися засобами масової інформації та організувати роботу з ними.

Згідно з аналізом наукових джерел, медіакомпетентність вчителя Нової української школи включає загальні, загальнопедагогічні та предметні аспекти медіакомпетентності.

На основі аналізу підготовленої літератури автор формує власне розуміння терміну «медіаграмотність» – тобто здатність взаємодіяти з низкою знань, умінь та навичок, які різноманітними способами сприяють відбору,

використанню, критичному аналізу, інтерпретації, оцінці, створенню та передачі медіатекстів.

Згідно з критеріями медіаграмотності сучасного педагога, які сприяють ефективності освітнього процесу з використанням засобів ІКТ, на думку науковців, включаються:

- розуміння особливостей освітнього процесу в умовах комп'ютеризації, вміння використовувати цифрові ресурси та оцінювати апаратне та програмне забезпечення;
- вміння застосовувати різноманітні стандартні додатки та інструментальні програмні засоби;
- навички створення освітньої бази даних та інтернет-ресурсів, розроблення простих графічних ілюстрацій та педагогічних додатків;
- здатність отримувати практичний досвід використання навчально-методичних матеріалів, доступних у локальних та глобальних інформаційних мережах;
- вміння організовувати різноманітні форми навчальної діяльності на уроках, де використовується обробка, зберігання та передача навчальної інформації.

Як бачимо, термін «медіаграмотність» є багатограним і охоплює різні процеси роботи з медіаінформацією та медіатекстами (рис. 1,5.).

Отже, медіаграмотний вчитель повинен володіти такими компетентностями: готовність до педагогічної діяльності в рамках реформування сучасного закладу загальної середньої освіти, реалізації «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» та концепції «Нової української школи»; володіти системою теоретичних знань та професійних умінь, які допоможуть йому сформувати медіакомпетентну особистість студента, виховати свідомого громадянина України; співвідносити теоретичні знання з практичними вимогами сучасної загальної середньої освіти, впроваджувати нові методичні ідеї в педагогічну практику; розвивати власні пізнавальні інтереси, прагнення до підвищення своєї професійної підготовки.

Рисунок 1.5. Інформаційні процеси, пов'язані з медіаграмотністю

Як бачимо, науковці по-різному підходять до визначення структури медіаграмотності.

На основі підготовлених літературних джерел розрізняють такі складові медіаграмотності:

- 1) інформативно-пізнавальна – знання термінології, теорії та історії медіакультури;
- 2) критичні – навички аналізу та інтерпретації тексту, аналітичного мислення, читання, письма чи обговорення, самоконтролю та самокорекції як споживача медіа, критичного використання Інтернету;
- 3) мотивація – враховує виникнення стійкої мотивації особистості на ефективне сприйняття медіапростору;
- 4) морально-соціальна – враховує ЗМІ з етичної точки зору, тобто медіаконтент та медіавиробництво мають здійснюватися з урахуванням очікуваного впливу на різні соціальні групи суспільства;
- 5) контакт – окреслює, що засоби масової інформації повинні виконувати функцію комунікації;

б) діяльнісна – включає в себе вміння самостійно відбирати засоби масової інформації і використовувати їх у своїх цілях, створювати медіатексти, здатність до саморозвитку в медіасфері.

1.6. Принципи та підходи до викладання інформаційної безпеки в закладах середньої освіти

Навчання інформаційної безпеки в закладах середньої освіти є важливим етапом у підготовці молоді до активного використання цифрових технологій в умовах сучасного інформаційного суспільства. Сучасні учні перебувають під постійним впливом інформаційних технологій, а зростаюча кількість цифрових загроз ставить перед педагогами нові виклики. Ефективне навчання має бути спрямоване не лише на теоретичне розуміння основ інформаційної безпеки, але й на формування практичних навичок захисту особистої інформації, а також усвідомлення загроз, з якими вони можуть зіткнутися в інтернеті. Важливим аспектом є адаптація навчальних методик до вікових особливостей учнів, щоб забезпечити максимальну ефективність процесу навчання.

Одним з основних принципів викладання інформаційної безпеки є інтеграція цієї теми у навчальний процес з урахуванням міжпредметних зв'язків. Це дозволяє охопити не лише технологічний бік безпеки, але й психологічний, соціальний та етичний аспекти. Для цього інформаційну безпеку слід розглядати не як окрему дисципліну, а як важливу складову широкого кола предметів, зокрема інформатики, соціальних наук, етики та правознавства. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє показати учням, як інформаційна безпека безпосередньо пов'язана з їхнім повсякденним життям, не обмежуючи навчання лише технічними аспектами. Це також дає змогу виявити широкі соціальні та етичні проблеми, що виникають у процесі використання інформаційних технологій, такі як захист персональних даних, авторські права, кібербулінг та інші загрози.

Важливим принципом є інтерактивність навчання. Учні повинні не лише слухати лекції, а й активно залучатися до процесу, виконуючи практичні завдання, які допомагають закріпити отримані знання. Серед найбільш

ефективних методів є використання ситуаційних задач, рольових ігор, імітаційних тренінгів та, звичайно, CTF (Capture The Flag) змагань. Завдяки таким методам навчання учні отримують можливість не тільки вивчити теоретичні аспекти кібербезпеки, але й застосувати їх на практиці. Наприклад, в ході рольових ігор можна моделювати реальні ситуації кіберзагроз, в яких учні повинні не лише приймати рішення, але й аргументувати свій вибір, а також усвідомлювати наслідки різних дій.

Досягнення результативного навчання неможливе без належної мотивації учнів. У цьому контексті особливо важливо підкреслити значення цікавих та актуальних тем для молоді, що стимулюють їх інтерес до вивчення інформаційної безпеки. Для цього потрібно звертати увагу на ті аспекти безпеки, які безпосередньо стосуються повсякденного життя учнів, такі як захист особистих даних у соціальних мережах, боротьба з фішингом, паролі та їх захист, основи безпеки при використанні мобільних додатків тощо. Оскільки більшість сучасних школярів активно користуються інтернетом, це дозволяє створити безпосередній зв'язок між навчальними матеріалами та реальними проблемами, з якими зустрічаються учні.

Ще одним важливим принципом є використання методів, які допомагають розвивати критичне мислення учнів. У процесі навчання потрібно вчити школярів не просто слідувати алгоритмам захисту, а й осмислювати їх. Для цього можна застосовувати такі методи, як обговорення реальних кейсів кіберзагроз, аналіз їх наслідків та розробка стратегій захисту. Наприклад, учні можуть разом із викладачем обговорити конкретні випадки кібератак або витоків інформації, оцінити масштаби цих інцидентів і розробити рекомендації щодо запобігання подібним ситуаціям. Таке навчання розвиває не тільки технічні знання, а й навички прийняття обґрунтованих рішень.

Загалом, методика викладання інформаційної безпеки в закладах загальної середньої освіти повинна бути спрямована на створення безпечного середовища для учнів, де вони зможуть не лише оволодіти знаннями та навичками в галузі безпеки, але й розвинути критичне мислення, здатність до

аналізу та самостійного прийняття рішень в умовах інформаційних загроз. Важливою складовою такого навчання є формування у молоді усвідомлення їхньої відповідальності за безпеку в мережі, що дозволить їм не лише захищати себе, але й інші елементи інформаційного простору. Це створює основу для розвитку цифрової грамотності і медіаграмотності, що в цілому сприяє формуванню безпечної та відповідальної поведінки у цифровому світі.

1.7. Методи навчання інформаційної безпеки: роль залученості

Лівінгстон та ін. (2011) провели опитування, що досліджувало ключові ризики в Інтернеті: порнографія, булінг, отримання сексуальних повідомлень, контакти з незнайомцями, зустрічі з онлайн-знайомствами в реальному житті, потенційно шкідливий контент, створений користувачами, та зловживання особистими даними. Було показано, що молодші діти часто не мають необхідних навичок та впевненості. Однак більшість дітей уже віком 11-16 років можуть блокувати повідомлення від небажаних контактів або знаходити поради щодо безпеки в Інтернеті. Близько половини здатні змінювати налаштування конфіденційності в соціальних мережах, порівнювати веб-сайти для оцінки їх якості чи блокувати спам. Вони зазначають, що необхідне навчання цифрових навичок для забезпечення мінімального базового рівня у всіх дітей, щоб запобігти цифровій ізоляції та браку навичок.

Результати оцінювання PISA 2018 також показали, що угорські учні мали результати нижче середнього показника ОЕСР у читанні. Більше 25% угорських учнів продемонстрували рівень нижче рівня 2 у читанні, при якому учень здатен визначити основну ідею у тексті помірної довжини. Оцінка та роздуми завжди були частиною навичок читання. У цифрову еру читання, коли читачі стикаються зі зростаючим обсягом інформації, важливо розуміти, що є надійним, а що ні. Це також є частиною обізнаності з питань інформаційної безпеки.

Таксономія Блума, розроблена у 1950-х роках, є, мабуть, однією з найвідоміших і найширше використовуваних моделей когнітивних процесів. У 2001 році було опубліковано оновлену версію таксономії. Навчальні таксономії

можуть допомогти у визначенні та класифікації когнітивних, афективних та інших вимірів, у яких індивід діє в рамках навчального процесу. Іншими словами, таксономії навчання допомагають нам "розуміти про розуміння"

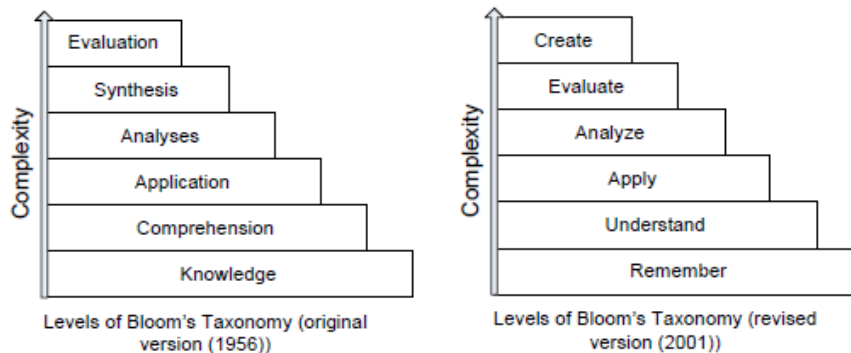

Рисунок 1.6. Оновлена таксономія Блума

Рівні оновленої таксономії

1. Запам'ятовування — це механічне запам'ятовування і розпізнавання раніше вивчених фактів.
2. Розуміння — здатність застосовувати вивчене для вирішення проблем.
3. Застосування — здатність використовувати вивчені матеріали в нових ситуаціях.
4. Аналіз — вміння розпізнавати складові частини системи і розуміти зв'язки між ними.
5. Оцінка — вміння оцінювати цінність чогось за певними критеріями.
6. Створення — здатність об'єднувати частини для створення нового плану або ідеї.

Обізнаність щодо інформаційної безпеки (ISA) можна визначити як рівень розуміння користувачами важливості дотримання найкращих практик інформаційної безпеки.

Підвищення обізнаності з питань інформаційної безпеки означає здатність розпізнавати або уникати дій, які можуть поставити під загрозу безпеку. Тому методи навчання не можуть базуватися лише на лексичних знаннях, хоча володіння термінами є важливим. Методи, такі як доповнена реальність (AR), віртуальна реальність (VR) та комп'ютерні ігри, мають

переваги, такі як ефективна передача навичок, здобуття знань і оцінка в режимі реального часу, безпечна практика та більша залученість.

РОЗДІЛ 2.

МОДЕЛЬ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Основні компоненти моделі формування медіаграмотності

Формування медіаграмотності в дітей молодшого шкільного віку є надзвичайно важливим елементом сучасної освіти. У період, коли інформаційний потік дедалі більше впливає на формування дитячої свідомості, необхідно застосовувати комплексні підходи, які дозволять дітям усвідомлено сприймати інформацію, уникати маніпуляцій і формувати стійке критичне мислення. Для цього була розроблена модель формування медіаграмотності, яка охоплює цілі, завдання, принципи, засоби та методи, спрямовані на розвиток основ медіакультури у дітей молодшого шкільного віку.

Модель формування медіаграмотності має основну мету — розвиток критичного мислення у дітей. Важливо, щоб діти не просто сприймали інформацію з різних медіа, а розуміли її зміст, розрізняли правдиву і неправдиву інформацію та могли протистояти маніпуляціям. Формування таких навичок особливо актуальне у сучасних умовах, коли діти, навіть з раннього віку, постійно взаємодіють із медіапростором. Наприклад, діти дивляться мультфільми, відео в інтернеті, грають у мобільні додатки, і більшість цього контенту несе певне повідомлення, яке вони ще не здатні повністю критично оцінити. Метою навчання є допомогти дітям зрозуміти, що медіаконтент може мати різні форми і впливи, а також дати їм інструменти для самостійного аналізу інформації.

Для досягнення цієї мети модель включає кілька основних завдань. Перше завдання — це ознайомлення дітей із базовими поняттями медіа, такими як «мультфільм», «реклама», «новини». Це допомагає дітям розрізняти види контенту, які вони бачать чи чують щодня, та формує уявлення про те, що контент може переслідувати різні цілі. Наприклад, реклама спрямована на продаж продукту, а мультфільм — на розвагу. Другим завданням є розвиток у дітей здатності аналізувати та обговорювати інформацію, яку вони отримують

із медіа. Педагог може створювати ситуації для обговорення контенту разом із дітьми, ставлячи питання, які допомагають дітям замислитися над переглянутим. Запитання на зразок «Що ти думаєш про цього персонажа? Чи міг би він існувати насправді?» дозволяють дітям критично осмислювати побачене. Такий підхід сприяє розвитку навичок розрізнення вигадки та реальності.

Ефективне формування медіаграмотності ґрунтується на певних педагогічних принципах, таких як інтерактивність, поступовість, доступність і використання ігрових підходів. Інтерактивність означає залучення дітей до процесу навчання, коли вони не лише слухають чи дивляться, але й активно беруть участь у дискусіях, висловлюють свої думки та задають запитання. Це забезпечує глибше осмислення матеріалу, адже діти отримують можливість бути учасниками процесу, а не пасивними спостерігачами. Важливо також, щоб молодші школярі мали можливість вільно висловлювати свої думки, навіть якщо вони ще недосконалі з точки зору критичного мислення.[10]

Поступовість навчання означає введення інформації у певному порядку, який відповідає віковим можливостям дітей і дозволяє їм адаптуватися до нових понять. Наприклад, початок навчання може полягати в обговоренні мультфільмів — найбільш зрозумілого для дітей контенту. Далі, з поступовим розвитком навичок, можна переходити до більш складних тем, як-от реклама чи новини, пояснюючи дітям, що їхнє сприйняття може відрізнятися від реальності, адже реклама, наприклад, має свої комерційні цілі. Поступове навчання допомагає уникати перевантаження дітей інформацією та забезпечує поступовий розвиток навичок критичного мислення.

Доступність є важливим принципом, адже дитяче сприйняття інформації значно відрізняється від сприйняття дорослих. Педагогам рекомендується використовувати просту мову, зрозумілі приклади та ситуації, які є близькими до повсякденного життя дитини. Наприклад, коли йдеться про рекламу, можна пояснювати на конкретних прикладах з рекламних роликів, які діти вже бачили, а не на абстрактних поняттях. Це робить навчання зрозумілим і ефективним.

Важливою складовою є ігровий підхід. Ігри – це природний спосіб навчання для дітей, і використання ігрових методик робить процес цікавим і привабливим. У межах навчання медіаграмотності можна використовувати рольові ігри, де діти виступають у ролі журналістів, редакторів або критиків, що допомагає їм зрозуміти, як створюється медіаконтент. Такі заняття дозволяють не лише поглибити знання, а й розвивають уяву та творчі здібності дітей, що також є важливою складовою медіаграмотності.

Зміст навчального процесу з формування медіаграмотності має охоплювати різні види медіаконтенту, з якими діти стикаються у своєму житті. Це можуть бути мультфільми, книги, дитячі журнали, рекламні ролики на телебаченні чи в інтернеті, мобільні додатки тощо. Кожен із цих видів контенту має свій вплив на дітей і вимагає особливого підходу в навчанні. Наприклад, при обговоренні мультфільмів педагог може пояснювати дітям, що мультфільми створені для розваги, а персонажі та події є вигаданими. Це допомагає дітям зрозуміти, що не все, що показано на екрані, може відбутися в реальному житті.

Окремо розглядається реклама, яка є одним із найбільш поширених медіапродуктів. Педагог пояснює дітям, що реклама має комерційну мету — продати продукт чи послугу, а не завжди надати правдиву інформацію. Наприклад, реклама іграшок або солодоців часто показує, що вони є «найкращими», «найцікавішими» або «найсмачнішими», але завданням педагога – пояснити, що такі твердження не завжди відповідають дійсності. Важливо навчити дітей ставити під сумнів побачене, щоб вони розуміли, що реклама використовує спеціальні прийоми для того, щоб привабити їхню увагу.

Ще одним важливим компонентом є робота з інформацією, яку діти отримують з інтернету та мобільних додатків. Інтернет надає великий обсяг інформації, але не вся вона є надійною чи правдивою. Педагог може пояснювати учням, що в інтернеті можна знайти як правдиву, так і неправдиву інформацію, і що важливо розвивати навички її критичного сприйняття.

Важливим елементом моделі формування медіаграмотності є методи навчання, які використовуються для розвитку у дітей навичок критичного мислення. Одним із основних методів є обговорення. Це дозволяє дітям разом аналізувати медіаконтент, обмінюватися думками, висловлювати свою точку зору та слухати інших. Такий метод сприяє розвитку критичного мислення, оскільки діти вчаться не лише сприймати інформацію, але й аналізувати її з різних точок зору.

Іншим ефективним методом є вправи на розрізнення правдивої та неправдивої інформації. Педагог може показати дітям два зображення або розповісти дві історії, одну з яких вигадав. Діти мають здогадатися, яка з історій є правдивою, а яка — вигаданою. Це не лише допомагає дітям розрізняти реальність та вигадку, але й привчає їх ставити під сумнів інформацію.[11]

Ще одним цікавим методом є моделювання, або рольові ігри, де діти грають роль журналіста чи редактора. Це дозволяє дітям на практиці дізнатися, як створюється медіаконтент, як можна обирати й аналізувати інформацію, і як різні фактори можуть впливати на подачу інформації.

Таким чином, модель формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку є комплексною системою, яка включає чітко визначені цілі, завдання, принципи та методи. Вона дозволяє дітям розвивати критичне мислення та підвищує їхню здатність до самостійного аналізу медіаконтенту.

Реалізація моделі технології формування медіаграмотності передбачає кілька етапів, які повинні бути чітко структуровані та послідовно впроваджені в навчальний процес для забезпечення ефективного розвитку критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку. Кожен етап має свої цілі, завдання та специфічні методи, що сприяють не лише засвоєнню знань, а й розвитку необхідних навичок. Розглянемо докладніше основні етапи цього процесу.

Підготовчий етап є основою для подальшого впровадження медіаграмотності в навчальний процес. Він включає в себе кілька важливих кроків, спрямованих на створення умов для успішного навчання. Одним з

головних завдань цього етапу є підготовка педагогів та батьків до реалізації програми. Педагоги повинні ознайомитися з теоретичними засадами медіаграмотності, вивчити сучасні підходи до формування критичного мислення у дітей і опанувати методики роботи з медіаконтентом. Це дозволить їм бути впевненими у своїх силах і знаннях, щоб ефективно передавати ці навички дітям.

У цей період педагог розробляє навчальні матеріали, підбирає відповідні медіа-ресурси для занять, що будуть використовуватися в подальшій роботі. Вибір контенту є дуже важливим: він повинен відповідати віковим можливостям дітей, бути цікавим, доступним для сприйняття і водночас мати освітній або виховний потенціал. Для дітей молодшого шкільного віку ідеальними будуть мультфільми, які демонструють основи моральних цінностей, а також прості новини або казкові історії, що легко аналізуються.

Також на цьому етапі важливо проводити інструктаж для батьків, адже їхня роль у процесі формування медіаграмотності не менш важлива. Вони повинні бути ознайомлені з основами навчальної програми та методами, якими педагог працюватиме з дітьми. Це дозволить батькам підтримати процес вдома, обговорюючи з дітьми переглянуті відео чи мультфільми, задаючи запитання, що допоможуть дитині осмислити побачене. Наприклад, батьки можуть запитувати: «Як ти думаєш, чому персонаж зробив таке? Як би ти вчинив на його місці?» Такі прості питання стимулюють дитину до роздумів і допомагають розвивати критичне мислення.

Крім того, на підготовчому етапі педагоги самі повинні підготуватися до практичної реалізації програми, ознайомившись з медіаконтентом, який можуть використовувати в класі, і відпрацювати методи його аналізу. Цей етап включає також навчання педагогів використовувати сучасні технології для інтерактивних уроків та ігор.

Основний етап реалізації моделі формування медіаграмотності є безпосередньо навчанням дітей. Тут педагог активно впроваджує обрані методи та техніки, допомагаючи дітям розвивати вміння критично сприймати

медіаконтент і аналізувати його. Цей етап є найбільш насиченим і передбачає використання різноманітних форм роботи з дітьми, зокрема обговорення медіапродуктів, рольових ігор, практичних завдань та інших методів активного навчання.

Однією з основних форм роботи є обговорення переглянутих мультфільмів, відео або слухання аудіокниг. Педагог ставить перед дітьми запитання, які сприяють розвитку уяви і змушують їх замислитися над побаченим: «Чому персонаж вчинив так? Чи може таке статися в реальному житті?» Такий підхід дозволяє дітям зрозуміти, що медіаконтент, зокрема мультфільми, не завжди відображають реальність. Мультфільми можуть бути дуже вигаданими, персонажі часто мають надзвичайні можливості, які неможливо застосувати в реальному світі. Педагог у таких випадках повинен пояснювати дітям, чому це важливо розуміти.

Рольові ігри є ще однією важливою частиною цього етапу. У таких іграх діти виступають у ролі журналістів, редакторів чи телеведучих, що дозволяє їм зрозуміти процес створення медіаконтенту та його значення. Діти можуть придумувати власні новини або створювати історії, вибираючи, що варто показати, а що – ні. Завдяки цим іграм вони вчаться не тільки формулювати свої думки, а й бачити медіаконтент з іншого боку – як творців цього контенту, а не просто споживачів. Це допомагає розвивати творчі здібності, уяву і критичне мислення.

Один із важливих аспектів цього етапу – це робота з рекламним контентом. Діти повинні розуміти, що реклама має свою мету – продати товар. Педагог може пояснити, що реклама часто використовує яскраві кольори, цікаві сюжети та емоційні образи, щоб привернути увагу. Мета реклами не завжди є наданням правдивої інформації, а скоріше переконати споживача придбати товар. Діти мають навчитися розрізняти правдиву і рекламну інформацію, розуміти, чому реклама може бути привабливою, але не завжди чесною.

Такі заняття, як обговорення та рольові ігри, сприяють розвитку не тільки медіаграмотності, а й комунікативних навичок, адже діти вчаться виражати свої

думки, слухати інших і враховувати різні точки зору. Таким чином, основний етап реалізації моделі сприяє розвитку широкого спектру важливих навичок у дітей.

Завершальний етап є важливим етапом підсумку навчального процесу, на якому оцінюється ефективність всього навчання. Це дозволяє виявити рівень засвоєння матеріалу та наявність у дітей навичок критичного мислення. Оцінювання на цьому етапі допомагає виявити сильні та слабкі сторони в процесі навчання та коригувати подальшу роботу з дітьми.

Один із методів оцінювання – це проведення тестів або ігор, що дозволяють перевірити, наскільки добре діти здатні розрізняти правду і вигадку в медіаконтенті. Наприклад, педагог може показати два відео або розповісти дві історії – одну вигадану, іншу правдиву. Діти мають визначити, яка з них є правдою. Такі завдання сприяють розвитку критичного мислення, адже діти вчаться оцінювати інформацію з різних точок зору і приймати обґрунтовані рішення.

Іншим методом оцінювання є участь дітей у завершальних рольових іграх, де вони демонструють свої знання та навички в створенні медіаконтенту. Вони можуть виступати в ролі журналістів або критиків, оцінюючи власні роботи або роботи інших дітей. Це дозволяє не тільки перевірити рівень засвоєння матеріалу, але й стимулювати дітей до самостійного мислення.

Оцінювання результатів на завершальному етапі дає змогу педагогам виявити прогалини в знаннях і навичках дітей, що дозволяє коригувати програму для подальшої роботи. Це також допомагає побачити, які аспекти навчання потребують додаткового розвитку або більш глибокого вивчення.

Реалізація моделі технології формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку є комплексним процесом, який вимагає послідовного підходу на кожному етапі. Підготовчий, основний і завершальний етапи сприяють розвитку у дітей важливих навичок критичного сприйняття медіаконтенту, що дозволяє їм усвідомлено взаємодіяти з інформацією.[12]

2.2. Діагностика сформованості медіаграмотності дітей 6-7 років

Формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку є складним процесом, який потребує розробки дослідницької методики. Організація досліджень з дотриманням методологічних принципів висвітлена у працях В.К. Майбороди, В.С. Майбороди, В. Сидоренка, Г. Терещука та інших. У дослідженні цієї теми головними є ідея дослідження та наукові підходи. Методика діагностики рівня сформованості медіаграмотності у молодших школярів включає оцінку таких аспектів: здатність розпізнавати джерела інформації, розуміння базових правил безпеки в інформаційному просторі та вміння критично аналізувати повідомлення [3, с. 89].

Методика дослідження включає такі етапи:

- 1) концептуально-теоретичний (формулювання концептуальних положень, гіпотези, визначення понять);
- 2) діагностико-цільовий (розробка інструментарію, формулювання цілей);
- 3) проведення констатувального експерименту (вимірювання рівнів медіаграмотності);
- 4) моделювально-технологічний (розробка моделі та технології);
- 5) формувальний експеримент (перевірка ефективності моделі);
- 6) рефлексивно-результативний (аналіз результатів).

Медіаграмотність включає вміння розрізнити героїв і цінності в літературі та медіа, підтримуючи морально-етичні норми спілкування, що робить ціннісний компонент важливою частиною цього навичок. А.Анджеєвська, Ю.Беднарк, С.Дилак, О.Янкович визначають три складові медіаосвіти: навчання про медіа, освіта через медіа та освіта для медіа. М.Матвійчук додає до структури медіаграмотності такі елементи: мотивація, знання про медіа, вміння користуватися ними для професійного розвитку, творче самовираження через медіатексти. С.Шейбе та Ф.Рогоу порівнюють медіаграмотність із тканиною з багатьох перехресних ниток, що символізують різноманітні навички, такі як доступ до технологій, розуміння меседжів, критичний аналіз і творення контенту.

Європейська модель медіаграмотності (Mediawijzer.net) охоплює 10 компетентностей, поділених на чотири групи: розуміння, використання, комунікація та стратегія. Окрім знання медіа, модель передбачає досягнення цілей через медіа.

Важливим компонентом формування медіаграмотності у дітей є праксеологічні казки, де персонажі долають труднощі, допомагаючи дітям зрозуміти соціальні цінності. Науковці визначають основні компоненти медіаграмотності: мотиваційно-цільовий, ціннісний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний, рефлексивний і емоційний. Оцінка розвитку медіаграмотності базується на критеріях: мотиваційно-ціннісному, пізнавально-комунікативному, діялісно-креативному та емоційному.

Рівні сформованості медіаграмотності розподіляються на високий, достатній і низький. Високий рівень характеризується знанням різних видів медіа, здатністю до критичного аналізу, усвідомленням медійних ризиків, дотриманням безпечного використання медіа, творчим підходом у створенні контенту.

Діти *достатнього рівня* сформованості медіаграмотності характеризуються частковим усвідомлення важливості, доцільності навчання про медіа та освіти через медіа і для медіа; ситуативним проявом позитивних емоцій на повідомлення про проведення медіаосвітніх занять; обізнаністю на середньому рівні з різноманітністю медіа, комп'ютером як медіа засобом; вони знають, як отримувати інформацію, як відрізнити правду від неправди в медійних повідомленнях, як перевірити достовірність інформації, які існують медійні загрози; про відповідальність за привласнення твору іншого автора; критично аналізують медіапродукцію для дітей, у них різний ступінь глибини оцінних суджень про поведінку героїв у медіа; достатній рівень спілкування на теми медіаторів, уміють створювати медійні засоби (малюнки, фотогазети, комікси), з допомогою старших долаючи труднощі, для них притаманна ситуативність у продукуванні творчих ідей; переважно дотримуються правил безпечного використання медіа

Дітям із низьким рівнем сформованості медіаграмотності бракує усвідомлення значущості медіаосвіти і її користі для власного розвитку. Такі діти часто переживають негативні емоції, як-от розчарування чи плач, коли їх просять займатися медіаграмотністю, аналізувати дитячі журнали, фільми або мультфільми. Вони слабо обізнані з різновидами медіа, їхніми функціями та сучасними технологіями, як-от комп'ютер і його можливості. Бракує знань щодо джерел інформації, вибору відповідного ресурсу, перевірки достовірності даних і розрізнення правдивої інформації від неправдивої. Дітям важко зрозуміти, що означає відповідальність за використання чужих творів, а також вони мають низький рівень комунікації на теми медіа та бракує навичок взаємодії. Вони не знають правил безпечного користування комп'ютером і можуть безцільно клацати на клавіатурі по кілька годин поспіль, часто використовують гаджети без дозволу дорослих. Водночас медіапродукція приносить їм задоволення, хоча вони уникають її глибшого осмислення.

Для оцінки рівня медіаграмотності було розроблено комплекс діагностичних інструментів: спостереження, опитування (запитання містяться в додатку А), аналіз дитячих творчих робіт (казка, ілюстрація, змодельований герой, газета чи лепбук, створені разом з батьками). Також використовували методику «Неіснуюча тварина», детально описану в [18].

Фінальна оцінка рівня медіаграмотності встановлювалася за методом експертних оцінок (експертами виступали двоє педагогів і один із батьків). Максимально дитина могла набрати 12 балів: по 2 бали за мотиваційно-ціннісний і емоційний критерії, 4 бали за пізнавально-комунікативний і діяльнісно-креативний. Високий рівень формувався при отриманні 9–12 балів, середній – 5–8, низький – 1–4 бали.

Отримані бали відповідали трьохбальній шкалі: 3 бали – високий рівень, 2 – середній, 1 – низький. Вибір діагностичних методів став основою для визначення рівня медіаграмотності молодших школярів.

Зокрема, запитували: «Чи знаєш ти, що таке медіа?» та «Що це означає?». Результати показали, що поняття медіа не було знайомим для більшості дітей.

Лише 37 з 384 дітей сказали, що медіа – це телевізор, і ще 12 додали, що це також комп'ютер. Для дітей були неочевидні такі медіа, як журнали, книги або театр, а також складно було пояснити поняття інформації або маніпуляції.

На запитання, де можна знайти інформацію, діти зазвичай не знали відповіді без допомоги, і лише після підказок (наприклад, про телевізійні передачі чи дитячі журнали) відповідали, що інформацію можна знайти в комп'ютері або смартфоні.

Такі запитання, як «Чи є правдою все, що пишуть у казках?» або «Чи розмовляють вовчик з лисичкою?» також виявилися складними для розуміння. У відповідь на питання, як можна перевірити, чи те, що в казках, є правдою, діти радили піти в ліс із батьками, щоб переконатися, що свідчить про домінування наочно-дієвого мислення у молодших школярів.

Діти не знають, що інформація у пресі чи книжках не завжди правдива і не міркували над процесом створення реклами та її достовірністю. Хоча педагоги і батьки спілкуються з дітьми про можливі ризики медіа, вони рідко усвідомлюють їх важливість. Молодші школярі нечасто діляться інформацією з батьками, зокрема через заборони на користування смартфонами чи іншими гаджетами, хоча ці пристрої викликають все більше захоплення у дітей.

Більшість учнів сказали, що люблять дитячу літературу, журнали, телебачення, але не могли виділити жоден медіапродукт як улюблений. Вони охоче говорять про казкових героїв, аналізуючи їхні вчинки, але, як показали індивідуальні бесіди, їм бракує вміння критично оцінювати зміст, наприклад, чи реалістичні події в казках і мультфільмах.

Для визначення рівнів сформованості медіаосвіти ми вивчали малюнки дітей (малюючи, діти не ставили за мету передати інформацію іншій людині); розмовляли з вихователями й батьками щодо створення газет, коміксів. Проте дізналися, що діти не виготовляли навіть найпростішу медіапродукцію.

За результатами констатувального експерименту виявлено, що 246 дітей(64%) перебувають на низькому рівні сформованості медіаграмотності; 138 дітей (36%) – на достатньому рівні. учні достатнього рівня сформованості

медіаграмотності мали декілька переваг, як порівняти з дітьми низького рівня: дотримувалися вивчених правил під час використання медіазасобів, проявляли креативність під час створення малюнків як засобу передачі інформації, критично аналізували медіа твори. Проте, щоб набути високого рівня сформованості медіаграмотності, їм не вистачало знань про різноманітність медіазасобів, як відрізнити правду від неправди, як перевірити достовірність інформації, про неприпустимість привласнення твору, який має автора, бракувало вмінь створювати газети, комікси та інші медіапродукти, аналізувати їх, а також розуміти необхідність проведення спеціальних занять для формування таких знань і вмінь.

2.3. Організаційно-педагогічна модель підготовки вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку

У рамках нашого дослідження вважаємо необхідним розглянути функції медіакомпетентності педагогів. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Функції медіакомпетентності педагогів

№ з/п	Функції медіакомпетентності	Визначення
1	Комунікативна	сприяє підвищенню комунікації між людьми.
2	Культурологічна	передбачає усвідомлення ролі медіа.
3	Адаптивна	впливає на здатність особистості адаптуватися до надходження різних медіа, інформації та стресу, розвиває стресостійкість та адаптацію до життя в інформаційному суспільстві, сприяє зміні медіаповедінки і споживання медіа.
4	Проективна	сприяє формуванню навичок захисту від медіаманіпуляцій та медіазалежностей, розвиває усвідомлення впливу медіа на психіку через критичне оцінювання медіаконтенту.

5	Аксіологічна	сприяє формуванню нових життєвих та професійних цінностей, мотивації, установок та поглядів.
6	Розвивальна	допомагає розвинути здібність розкривати творчий потенціал та самостійність мислення за допомогою медіа.
7	Аналітична	розвиває вміння аналізувати, пояснювати та інтерпретувати медійний контент, а також формує навички критичної оцінки медійного матеріалу, враховуючи різні точки зору та думки, та допомагає знаходити необхідну інформацію для оцінки та формування власної позиції.

Описані функції медіаграмотності свідчать про складність роботи зі ЗМІ та можливість їх впливу на різні сфери життєдіяльності людини, сприяючи кращому розумінню природи процесу формування медіаграмотності.

Особливості медіакомпетентності визначають основні аспекти її формування.

Таким чином, медіакомпетентність та медіаграмотність вчителя є ключовими ресурсами, які сприяють підвищенню ефективності навчання учнів в Новій українській школі. Вважаємо, що лише медіакомпетентний вчитель здатний належним чином навчати дітей нового покоління. Розвиток медіаграмотності у вчителя повинен відбуватися постійно, впродовж всієї його професійної діяльності.

Для підвищення власного рівня медіаграмотності вчителям початкових класів знадобляться підручники, розроблені Академією української преси, зокрема, «Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі», «Медіаграмотність у початковій школі», «Нова українська школа: методи формування медіанавичок у викладанні мови та літератури у початковій школі»,

«Медіаграмотність в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»»; освітні онлайн-платформи: «Медіадрайвер» (містить базову інформацію у сфері медіа), «Місія медіаграмотності» (навчальний курс у формі онлайн-гри), «Медіаграмотність для освітян» (Прометей), «Дуже перевірено»: онлайн-курс з медіаграмотності (EdEra) тощо.

Тому вчителям початкових класів важливо усвідомлювати необхідність розвитку навичок XXI століття у молодших школярів, оскільки це набір ключових життєвих компетентностей, якими має володіти сучасна людина, щоб успішно задовольняти власні потреби в мінливому та конкурентному суспільстві. Ці навички запропонували представники Партнерства для навичок 21-го століття. Слід зазначити, що вміння працювати з інформацією, медіа та навички роботи з комп'ютером входять до переліку найважливіших .

Під час аналізу освітніх документів було виявлено, що термін «медіакомпетентність» не використовується. У Державному стандарті загальної початкової освіти замість цього визначено ключове поняття інформаційно-комунікаційної компетентності, яке передбачає освоєння основ цифрової грамотності для розвитку та спілкування, а також здатність до безпечного та етичного використання інформаційно-комунікаційних засобів як у навчанні, так і в різних сферах життя .

У Концепції Нової української школи більш широко визначено компетентність, яка охоплює інформаційно-цифрову обізнаність. Ця компетентність включає впевнене та критичне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією в робочому процесі, публічному просторі та особистому спілкуванні. Вона передбачає розвиток інформаційної та медіаграмотності, основ програмування, алгоритмічного мислення, роботу з базами даних, а також навички безпеки в інтернеті та кібербезпеки. Важливим аспектом є також розуміння етики у роботі з інформацією, включаючи питання авторського права та інтелектуальної власності .

На наш погляд, увага наведених інтерпретацій в цілому зосереджена на технічній стороні роботи з інформацією, а також на її критичному сприйнятті. Тому інформаційно-комунікаційну грамотність не можна вважати аналогом медіаграмотності в концепції НІС та Державному стандарті.

У результаті перегляду мети та очікуваних результатів Державного стандарту, ми можемо відзначити зміни у напрямках і цілях навчання. Зокрема, у галузі мови і літератури було встановлено такий очікуваний результат: «учень здатний сприймати, аналізувати, інтерпретувати та критично оцінювати інформацію, що міститься в текстах різних жанрів, медіатекстах, і використовувати її для збагачення власного досвіду» .

Це твердження відображає основні процеси, з яких складається медіаграмотність. Тому робота над його створенням планується в лінгвістичній та літературній сфері. Такі вимоги реалізовані в типових освітніх програмах.

Сьогодні учні початкових класів Нової української школи використовують дві типові освітні програми: одну, яка була розроблена під керівництвом О. Савченка, і іншу, що створена під керівництвом Р. Шияна. В обох курсах навчання за мовною та літературною сферами акцент робиться на змістовному рядку «Досліджуємо медіа», що забезпечує розвиток медіаграмотності студентів. Автори програм визначають основні медіапродукти, які використовуються молодшими школярами, основні дії, що вони можуть з ними виконувати, а також прості медіапродукти, які вони можуть створювати.

Згідно з типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом О. Савченко, студенти мають навчитися сприймати різні медіапродукти, інтерпретувати інформацію, що міститься в них, визначати своє призначення, аналізувати зміст вербальної та невербальної інформації із засобів масової інформації, розрізняти свої емоційні реакції та вподобання, створювати власні прості медіапродукти.

Робота з медіапродуктами та вміння аналізувати медіаінформацію є частинами освітньої програми, яку розробив Р. Шиян . Автори цих програм використовують різні підходи. У програмі, підготовленій О. Савченком, термін

«медіатекст» використовується для опису об'єкту, що несе медіаінформацію. У програмі, яку створив Р. Шиян, застосовується термін «медіапродукт», хоча сутність цих понять ідентична.

Хоча курси дещо відрізняються за структурою, очікувані результати наприкінці 2 та 4 класів є порівнянними (Додаток Б).

Порівняння дозволяє побачити, що обидві програми охоплюють всі обов'язкові результати державного стандарту і приділяють достатньо уваги роботі зі змістом і формою медіатекстів, але типова освітня програма, створена під керівництвом Р. Шияна, більше орієнтує педагога на питання про те, на що саме йому потрібно звернути увагу при аналізі форми медіатексту. Наприклад, використання голосу, музичного супроводу, фонового шуму, кольорів, спецефектів і т.д. Ця програма також пропонує вчителю звернути увагу на розвиток такої спільної навички для всіх ключових компетентностей, як критичне мислення (визначення правдоподібності описаних подій та висловлювань із медіатексту; розмежування фактів і суджень у простому медіатексті).[13]

Автори програм визначають різноманітні медіапродукти, з якими мають працювати учні, такі як комікси, дитячі журнали, рекламні матеріали, листівки, фото-колажі, а також додаються до цього переліку мультфільми, кіноафіші, стіннівки, аудіо- та відеоматеріали у типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Р. Шияна. Ця різноманітність медіапродуктів сприятиме більш повному формуванню медіаграмотності молодших школярів. Таким чином, обидві типові освітні програми передбачають однакові процеси роботи учнів початкових класів із медіапродукта.

2.4. Організаційно-педагогічна модель підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку

Перш за все, слід зазначити, що аналіз сучасних тенденцій у сфері професійно-педагогічної освіти свідчить про значне та ґрунтовне підвищення вимог до професіоналізму та особистісних якостей вчителя Нової української школи. За якістю та змістом нові вимоги до професійної компетентності

майбутніх вчителів початкових класів впливають з: соціальної потреби у створенні суспільства для всіх, незалежно від індивідуальних особливостей, стану здоров'я, соціального статусу, віри, віросповідання особистості тощо; потреба в толерантних педагогах, здатних ефективно працювати з різнорідними групами учнів; необхідність впровадження принципів інклюзивної освіти та зміни ідеологічної парадигми ХХІ століття.

О. Комар розглядає основні цілі у підготовці майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в умовах сучасного суспільства як формування нового підходу до особистісного розвитку та організації навчально-виховного процесу, розвиток аналітичного, методологічного і проектно-конструктивного мислення, стимулювання нового діалогічного стилю комунікації та інтелектуальної активності, а також постійне навчання та самовдосконалення. Одним із способів підвищення якості професійної підготовки педагогів є створення теоретичної моделі, яка визначатиме структуру та організацію навчальної діяльності в закладі вищої освіти.

Перш ніж перейти до концепції та аналізу організаційно-педагогічної моделі підготовки майбутніх вчителів до навчання медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку, необхідно уточнити значення терміна «модель».

Термін «модель» має латинське походження і означає спосіб, образ, міру. Найчастіше термін «модель» використовувався в будівництві і математиці і мав значення зразка, прикладу, еталона і т.д.. Поступово цей термін еволюціонував і став розумітися як теорія, структурно схожа на іншу теорію, або об'єкт, описаний теорією.

Відомо, що модель - це, як правило, матеріальний або уявний об'єкт, який в ході дослідження замінює вихідний об'єкт і зберігає деякі його типові риси, важливі для даного дослідження. Модель необхідна для розуміння, по-перше, будови конкретного об'єкта, його основних властивостей, закономірностей розвитку і взаємодії з навколишнім середовищем; по-друге, навчитися управляти об'єктом або процесом і визначати оптимальні способи управління ним з

конкретними цілями і критеріями; по-третє, прогнозувати наслідки реалізації заданих методів і форм впливу на об'єкт.

По суті, термін «модель» використовується в різних областях науки і «розуміється як штучно створений візерунок у вигляді схеми, фізичних побудов, символічних форм або формул, який, будучи схожим на досліджуваний об'єкт (або явище), відображає і відтворює в більш простій формі структуру, властивості, відносини і зв'язки між елементами цього об'єкта» .

Модель можна розглядати як умовне уявлення або представлення об'єкта або системи, яке використовується для вираження їх властивостей, взаємозв'язків або характеристик на основі аналогії з реальними явищами. У соціальних науках, соціальна модель є абстрактною концепцією або умовною копією соціального процесу, явища або події, яка допомагає розуміти та аналізувати соціальну реальність. У контексті педагогічної науки, педагогічна модель є системою об'єктів або символів, яка відображає певні властивості або аспекти оригіналу.

Модель навчання – це концепція або опис процесу навчання та його компонентів, який розкриває його структуру та взаємозв'язки з різними умовами та факторами, а також відображає соціальне середовище, в якому відбувається навчання, або прогнозує майбутній стан процесу та його результати .

Останнім часом вчені стали частіше використовувати в своїй роботі категорію «модель», так як розуміють її як спеціально розроблену для дослідження систему, яка відображає основні характеристики досліджуваного об'єкта, і робиться це в процесі моделювання.

Під об'єктом моделювання мається на увазі частина процесу підготовки майбутніх вчителів до навчання медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку. Тому результатом підготовки фахівця до певного виду діяльності є його готовність здійснювати цю діяльність.

Моделювання в педагогіці використовується для вирішення таких завдань, як удосконалення планування навчального процесу, оптимізація структури навчального матеріалу, контроль пізнавальної діяльності, управління навчально-виховним процесом та ін. Ми погоджуємось з О. Дубасенюком у тому, що

підготовка до професійної педагогічної діяльності включає в себе різноманітні складні процеси, багато з яких можна моделювати, що сприяє покращенню якості педагогічної освіти та вдосконаленню цієї діяльності.

У наукових працях С. Вітвицької, О. Дубасенюка з проблем моделювання освітніх систем встановлено, що модель підготовки фахівців повинна включати ряд компонентів (соціальний порядок, мета моделювання, структурні компоненти) залежно від типу об'єкта моделювання, його особливості.

Створення моделі підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку є доцільним, оскільки постає як об'єкт та засіб педагогічного експерименту.

Модель базується на припущенні, що навички медіаграмотності повинні бути гнучкими, адаптивними та в змозі відповідати на постійну зміну освітнього ландшафту. Організаційно-педагогічна модель підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку, не просто розглядає медіаграмотність як набір технічних навичок, але і як необхідний компонент формування особистості та громадянина.

Для нашого дослідження важливо розрізнити характеристики системи: по-перше, вона складається з ряду компонентів (елементів, підсистем), цілісність яких забезпечує їх зв'язок і взаємодію; по-друге, наявність інтегральних якостей, які не притаманні окремим її частинам; по-третє, система виступає як цілісне утворення тільки в тому випадку, якщо вона знаходиться в термінах об'єктивно діючих зв'язків і відносин, відокремлених від навколишнього середовища.

При розробці концепції моделі підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку ми враховували вимоги до кваліфікації вчителів початкових класів, галузеві стандарти вищої освіти та навчальні плани професійної підготовки у сфері «Початкова освіта».

Розробляючи організаційно-педагогічну модель, ми поставили завдання вдосконалити підготовку майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку. При такому підході важливим є ознайомлення майбутніх вчителів із сучасною галуззю знань – медіапедагогікою, методологією,

закономірностями та принципами організації медіаосвіти, формування у них потреби застосовувати ці знання у педагогічній діяльності, використовувати розвиток необхідних професійних якостей та навичок, а також формування мислення у професійній діяльності, яка характеризується багатовимірністю професійної орієнтації сучасного вчителя.

Модель підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку представлена чотирма модулями, що є структурними компонентами моделі: цільовий модуль (мету, завдання, результат), теоретико-методологічний модуль (етапи, підходи, принципи), організаційно-технологічний (компоненти готовності, зміст, форми, методи), результативно-діяльнісний (критерії, показники, рівні та умови) (Рис. 2).

Цільовий модуль запропонованої моделі має на меті сформувати готовність майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку.

Постановка конкретних завдань підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку повинна базуватись на втіленні її функцій у педагогічну діяльність ЗВО. Відповідно завданнями є: забезпечити теоретичну і практичну підготовку майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у молодших школярів; формування навичок у майбутніх вчителів щодо формування медіаграмотності молодшого школяра; розвиток загальних навичок: шукати, аналізувати, синтезувати та працювати, аргументувати, підлаштовувати інформацію з різних джерел; навчити користуватися різноманітною довідковою літературою; розвинути навички дотримання етичних норм та визнання індивідуального та культурного різноманіття, а також сприяти виконанню професійних обов'язків з урахуванням принципів толерантності, взаємодії та співпраці, зокрема, у формуванні цих вмінь у молодших школярів; опанувати знання та навички у створенні безпечного середовища для захисту дітей молодшого шкільного віку від потенційно шкідливих ефектів медіа.

Якість підготовки майбутніх вчителів, які є потрібними у сучасному українському освітньому середовищі, залежить від кількох чинників: *зовнішні чинники* - це аспекти, пов'язані з реформуванням, модернізацією та цифровою трансформацією освітньої системи в Україні; *внутрішні чинники* - це особистісні та професійні якості майбутнього педагога, такі як педагогічна майстерність, творчість, професійне мислення та інші аспекти.

Теоретико-методологічний модуль розробленої моделі підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку містить низку загальнонаукових підходів: *системний, компетентнісний та діяльнісний*. Обрані підходи у процесі наукового застосування взаємозалежні та рівноправні у визначенні ефективності підготовки майбутніх вчителів до навчання медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку.

Як напрям наукового пізнання використовується системний підхід, спрямований на вивчення об'єктів як цілісної системи. Представлена ідентифікація явища як великої системи дає можливість повністю розкрити цілісний комплекс в єдиному теоретичному аспекті .

Згідно з системним підходом, специфіка системи (комплексного об'єкта) – це тип взаємодії між елементами, які не вичерпані щодо певних ознак. Тому основне завдання – знати характер і механізм відповідних зв'язків і відносин, наприклад, людини з соціумом, групою людей в колективі. Системний підхід повинен сприяти адекватному тлумаченню сутності проблем, що вивчаються у відповідних науках, і знаходити ефективні шляхи їх вирішення .

Вчені розглядають системний підхід як категорію педагогіки, яка тісно пов'язана з усіма педагогічними явищами взагалі. Дослідження механізму формування складного об'єкта (системи) з окремих компонентів є методологічною специфікою системного підходу. Особлива увага приділяється відображенню сутності своєї цілісної системи, зокрема, на основі різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків, процедури (процесу) узагальнення тих чи інших понять в єдину теоретичну картину. Таким чином, з педагогічної точки зору

системний підхід спрямований на виявлення різних типів відносин, зведених до єдиного теоретичного образу, і на вирішення цілісності (системи) педагогічних явищ .

Процес професійної підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку ґрунтується на принципах діяльнісного підходу, який є методичним принципом, що ґрунтується на єдності процесів викладання та навчання, які перебувають у нерозривній єдності та враховують керівні аспекти виховання та розвитку особистості організацією. Проектування, конструювання та управління процесом людської діяльності .

Встановленим фактом є те, що лише через активну практичну діяльність можна розвивати творчий потенціал майбутнього педагога як професійну якість. Діяльність розглядається як система свідомих дій, зусиль і рухів, спрямованих на досягнення поставленої мети .

Підкреслимо, що модель розглядається як штучно створений об'єкт, представлений у вигляді схеми для виявлення і фіксації особливостей і взаємозв'язків досліджуваних явищ. У наукових джерелах мета визначається як конкретна мета, як кінцевий результат діяльності, як кінцевий результат, якого людина хоче досягти в майбутньому.

Метою нашої моделі є процес готовності майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку, який здійснюється за такими етапами: організаційно-мотиваційний, пізнавально-діяльнісний, операційно-ефективний. Слід зазначити, що викладені вище педагогічні засади (сенсифікація майбутніх вчителів до необхідності формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку; забезпечення міждисциплінарних зв'язків у підготовці майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку) реалізовувалися комплексно на кожному етапі формувального експерименту.

Обґрунтування моделі та експериментальних методів підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку ґрунтувалося на певних методичних принципах, серед яких: принцип активності

в діяльності, принцип фундаментальності освіти, принцип моделювання майбутньої професійної діяльності вчителів початкових класів в освітньому процесі, принцип педагогічної рефлексії, принцип інтеграції, які є частиною освітнього процесу.

Принцип активності в діяльності характеризується швидким і міцним засвоєнням навчального матеріалу в процесі активної діяльності ; принцип фундаментальної освіти розглядається у двох аспектах: як базова психолого-педагогічна та методична підготовка майбутніх вчителів до професійної підготовки, як орієнтація на тісну професійну підготовку майбутніх вчителів початкових класів до використання засобів масової інформації при здійсненні заходів, зокрема, навчання медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку .

Впровадження експериментальних методів у педагогічний процес підготовки майбутніх вчителів до розвитку медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку відбувалося на основі рефлексивного усвідомлення змісту та способів дії суб'єктів навчання .

Принцип інтеграції у здійсненні освітнього процесу передбачав розширення теоретичної та практичної бази підготовки майбутніх вчителів для роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Це досягалося шляхом поєднання методичного та психологічного лідерства у навчальних дисциплінах, адже послідовне використання методів та прийомів у одній дисципліні сприяло їхньому подальшому розвитку на більш пізніх етапах у інших .

Ми керувалися системою *загальних дидактичних принципів*: науковим, системним, наочним, послідовним, і *конкретних принципів*: єдності життя і виховання індивідуального різноманіття, орієнтації освіти на загальнолюдські цінності, відкритості і полікультуралізму, інтегративності, варіативності і гнучкості, розв'язання проблем, творчості, єдність навчання та самоосвіти, створення позитивного інтелектуального та емоційного фону навчання, толерантності та рівності між усіма, хто залучений до освітнього процесу, співпраці.

Принцип науковості забезпечує відбір сучасних нових відкриттів. Виходячи з принципу науковості, зміст освіти на основі візуалізації забезпечує об'єктивність наукових фактів, понять, законів, теорій всіх основних тем навчального предмета.

Принцип системності - використання послідовності як системи, у викладі навчального матеріалу, дозволяє розробити систему лекційних, практичних та семінарських занять із однієї теми.

Принцип наочності дозволяє використовувати на будь-якому занятті мультимедіа, аудіоматеріал, відеоресурси, ілюстрації та інше.

Принцип послідовності – послідовність у викладанні на заняттях сприяє кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу, в більшому обсязі й міцніше.

Принцип єдності життя і освіти – освіта, яку здобуває студент у вищому навчальному закладі, має відповідати вимогам сучасної освіти і сучасного світу, допомагаючи йому реалізувати себе в ньому.

Принцип індивідуальної різноманітності передбачає наявність різноманітності в змісті і формах діяльності, завдяки чому кожен учень діє виходячи зі своїх індивідуальних особливостей.

Принцип інтегративності ґрунтується на єдності процесів інтеграції та диференціації. Йдеться про відтворення культурної реальності в її природних межах і проявах, щоб охопити кожного індивіда своїми індивідуальними особливостями і все разом.

Принцип варіативності і гнучкості виражається в мобільності структурних зв'язків полікультурного освітнього простору, в можливості зміни індивідуального освітнього шляху в часі, в змісті, що визначається варіативністю методів і технологій навчання.

Принцип розв'язання задач передбачає засвоєння учнями навчального матеріалу в умовах проблемно-орієнтованого навчання та проблемного навчання за допомогою інтерактивних методів, створення проблемних ситуацій, що відображають протиріччя між знаннями учнів та їх незнанням.

Принцип креативності передбачає реалізації потреби в самостійному знаходженні власних шляхів розв'язання та пошуку нових рішень, що не зустрічалися раніше в процесі навчання.

Принцип єдності освіти і самоосвіти студентів починає діяти, коли навчання приносить радість та прогрес. Завдання викладача – навчити студентів самостійно добувати інформацію, засвоювати і використовувати її у своїй професійній діяльності.

Принцип створення позитивного інтелектуально-емоційного фону навчання спрямований на створення психологічно комфортних умов для розумового розвитку учнів, отримання емоційного задоволення від пошуку нових знань, формування нових умінь і навичок, їх застосування в нових навчальних ситуаціях і на практиці.

Принцип толерантності та рівності між усіма учасниками освітнього процесу, основою якого є розуміння, прийняття, взаємоповага, доброзичливість, відкритість, професіоналізм, відсутність стереотипів тощо.

Організаційно-технологічний модуль моделі підготовки майбутніх вчителів до навчання медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку в процесі професійного навчання включає: зміст, форми і методи, які реалізуються поетапно і розкриваються нами в програмі професійного навчання.

Розроблено програму підготовки майбутніх вчителів до навчання медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку з метою впровадження в педагогічну практику закладів вищої освіти удосконалення змісту, форм, методів і засобів з метою підвищення готовності майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку. Зокрема, це інноваційні форми: інтерактивні лекції (проблемні лекції, лекції-дискусії, лекції-бесіди, лекції з аналізом конкретних ситуацій тощо); стажування та семінари, проблемні семінари, семінари з поєднанням «дискусія + гра», майстер-класи; індивідуальна та самостійна робота (з метою вивчення запропонованої літератури та пошуку відповідей на проблемні питання); індивідуальні науково-дослідні завдання (проекти), навчальна діяльність.

Досвід показує, що позитивне значення мають активні та інтерактивні методи навчання: «Ромашка Блума», «Шість капелюхів Боно», «Перевернуте навчання», «Мозковий штурм», «Групова робота», «Групові дискусії», Кейс-аналіз – метод кейс-стаді, «Перевернуте навчання», «Дизайн мислення», сесія запитань і відповідей, рольові ігри, «Карусель», педагогічне есе, проблемні теми, проблемні завдання, порівняння, аналіз, оцінка, групова дискусія, круглий стіл, дебати. Особливо ефективною є навчальна педагогічна технологія «Портфоліо», а саме індивідуальне електронне портфоліо «Освітній менеджер», яке є ефективним засобом формування готовності учнів до педагогічної взаємодії з різнорідними групами учнів у вигляді систематизованих знань, умінь і навичок та особистого досвіду кожного учня.

Було створено сприятливі умови для навчання під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять зі студентами у рамках вивчення навчальної дисципліни «Медіаграмотність в освітньому процесі початкової школи» (Додаток В).

Дослідники характеризують поняття «медіасередовище» як сприйняття зображень через екран кінотеатру, телебачення, телефону, відеокамери, мультимедійного табло, через великі та малі екрани вулиць; технічні засоби створення, запису, копіювання, відтворення, зберігання, розробки, примноження інформації та обміну нею між автором медіатексту та масовою аудиторією .

У рамках дослідження охарактеризовано заходи медіаосвіти як інноваційні дидактичні засоби організації та проведення освітнього процесу, технічні, навчальні, мережеві, креолізовані, аудіовізуальні засоби навчання, які сприяють ефективному та результативному вирішенню професійних завдань формування медіаграмотності майбутніх вчителів.

Медіа можна класифікувати за різними критеріями, показниками та способом їх застосування. За результатами аналізу окремих нормативно-правових актів дослідники розрізняють традиційні та інноваційні медіа через канал сприйняття, через місце вживання, через ефект впливу на особистість; засіб спілкування і засіб підтримки навчання; друковані видання

(газети, журнали, листівки, плакати), аудіовізуальні видання (файли), фільми, матеріали веб-сайтів.

Важливою для нашого дослідження є класифікація інструментів медіаосвіти, запропонована О. Кравчишиною. Автор виокремлює засоби медіаосвіти: за способом донесення інформації (традиційні: телебачення, кінематограф, відео, радіо; преса: друковані видання, символічні знаки (фотографії, малюнки, комікси) та новітні: комп'ютерні технології (слайд-шоу, мультимедійні фотоальбоми, презентації, комп'ютерні ігри тощо); мобільні технології; Інтернет, канал сприйняття (візуальний, слуховий, аудіовізуальний) і мета використання (отримання інформації, освіта, спілкування, вирішення проблем, розваги, соціальний менеджмент).

Беручи до уваги джерела дослідження, можна виділити такі засоби медіаосвіти, які будуть використовуватися майбутніми вчителями початкової школи у своїй професійній діяльності: технічні (засоби удосконалення навчального процесу: технічні та електронні пристрої та пристрої, за допомогою яких розробляються та тиражуються електронні засоби навчання); програмне забезпечення загального призначення: програми *Microsoft Office*, що забезпечують підготовку та оформлення навчальних матеріалів: *Microsoft Power Point, Microsoft Word, Microsoft Publisher*; програми для обробки графічних зображень (*Paint, Corel Draw* та ін.); програми для обробки, нарізки, відтворення аудіо та відео: (плеєри (*Adobe Flash Player, AIMP, Winamp, Windows Media Player* та ін.); редактори (*Windows Movie Maker, Windows Live Movie Maker* та ін.); конвертери (*Format Factory, Free Studio* та ін.) і т.д.; лінгвометодологічне програмне забезпечення: для створення, збереження та відтворення презентацій; для запису, редагування та відтворення зображень; програмні засоби для створення електронних освітніх продуктів, у тому числі програми для створення електронних підручників та навчальних посібників (*AD Tester, BookEditor, Ebook Edit Pro, ExeBook, Hyper Method, Macromedia Authorware, Macromedia Director, ToolBook, ChmBookCreator, Crossword, SunRuv*), тощо; базові програми для створення освітніх сайтів, веб-сайтів, порталів:

(*Microsoft Publisher, Front Page* та ін.); креолізовані (фотографії, комікси, рекламні брошури, шкільні газети); мережеві (соціальні мережі, блоги, сайти, форуми, вебінари, YouTube); аудіовізуальні (телебачення, радіопередачі, фільми, мультфільми).[11]

До критеріїв відбору педагогічно відповідних засобів медіаосвіти (технічних, навчальних, мережевих (соціальні мережі, блоги, сайти, вебінари, форуми, Youtube), креолізованих (фотографії, комікси, реклама, брошури, шкільні газети), аудіовізуальних (теле- і радіопроеграми, фільми, мультфільми)) з урахуванням вимог програми НУШ, належать такі, як актуальність, насиченість інформацією; доступність з урахуванням психологічних особливостей учнів, наявності в медіатексті освітнього потенціалу (громадянська відповідальність, соціальна активність тощо).

Поняття «етап» тлумачиться як «певна частина періоду, дистанції». Ми розглядаємо три етапи підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку: ознайомлюючо-стимулюючим, навчально-продуктивним, рефлексивно-діяльнісним.

Етапи розроблялися з урахуванням принципів послідовності і послідовності, які полягали в планомірному переході від одного етапу до іншого. Ми виключаємо можливість пропуску будь-якого з них, так як це порушує принцип цілісності і послідовності.

Отже значимо, що кожен етап має свої цілі:

I. Ознайомлюючо-стимулюючий етап має на меті стимулювати формування позитивної мотивації майбутніх педагогів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку, ознайомити майбутніх педагогів з особливості покоління Z та нового типу мислення, сутністю понять «медіаосвіта», «медіапедагогіка», «медіакультура», «медіаграмотність», «аудіовізуальна грамотність»; методична система навчання медіаграмотності в початковій школі; загальна характеристика її основних компонентів (цілі, зміст навчання, методи, форми і засоби навчання); можливості інтеграції курсу медіаграмотності з іншими предметами; працювати з фундаментальними

питаннями медіаграмотності, що пробуджують інтелектуальний і практичний інтерес в процесі дослідження.

II. Навчально-продуктивний етап орієнтований на формування бажання вивчати нові знання задля результативного формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку, формування знання студентів в галузі медіаосвіти; розвивати медіаграмотність майбутніх вчителів, розвиток креативного потенціалу особистості в медійному просторі. Насамперед, креативність в цьому контексті означає не тільки здатність до створення нових ідей, але й уміння виявляти і оцінювати існуючі ідеї, аналізувати їх на предмет адекватності та корисності в конкретному медійному контексті. Креативність також включає в себе здатність бачити міждисциплінарні зв'язки між різними медійними явищами, аналізувати та пояснювати їх значення для сучасного суспільства.

III. Рефлексивно-діяльнісний етап спрямований на формування у педагогів здатності мислити за допомогою дизайну мислення в сучасному медіаосвітньому ландшафті шляхом: здійснення креативного пошуку способів розв'язання педагогічних проблем, готовності провести ретельний аналіз медійного ландшафту, забезпечуючи неупереджений погляд на його складові та відмова від суб'єктивних суджень, надання пріоритету фактам та доказам. Це допомагає формувати у майбутніх вчителів критичне мислення, розуміння контексту, а також аналізувати, оцінювати та створювати власний медійний контент.

Перейдемо до опису складових підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку.

1) Індивідуальна медіаграмотність майбутнього вчителя.

Висвітлює набір компетенцій, які кожна особа повинна розвивати для ефективної взаємодії з медійним простором. Розуміння медій та медійних текстів включає знання про функціонування медіа, особливості медійного дискурсу, типи та структуру медійних текстів. Критичне мислення та аналіз медійних повідомлень передбачає здатність до критичного осмислення медійних текстів, розуміння методів маніпуляції через медіа. Медійна етика та

медійне право стосуються освіти про етичні та юридичні аспекти використання медійних ресурсів. Технічні навички використання медійних інструментів включають вміння користуватися медійними технологіями, програмами та платформами. Нарешті, творче використання медіа для власної комунікації включає вміння створювати власний медійний контент та ефективно комунікувати через медіа.

2) Розвиток соціально-комунікативного компоненту особистості.

Співпраця та спільна діяльність у медійному просторі включає вміння працювати разом з іншими, ділитися знаннями та ресурсами, координувати дії через медіа. Участь в медійній культурі включає знання і розуміння медійних текстів, трендів та практик, які формують сучасну медійну культуру. Громадянська участь через медіа включає здатність використовувати медіа як інструмент для громадянського впливу, зокрема для захисту своїх прав і свобод, підвищення соціальної свідомості та участі в громадському житті.

3) Педагогічна складова особистості майбутнього вчителя.

Розробка та використання навчальних програм та матеріалів для медіаграмотності стосуються важливості впровадження цієї теми в освітню програму. Оцінка рівня медіаграмотності включає здатність вимірювати та аналізувати рівень медіаграмотності. Нарешті, формування медіаграмотності через трансдисциплінарний підхід у навчанні описує важливість залучення різних дисциплін і галузей знань для формування глибокого розуміння медіаграмотності.

У нашій експериментальній моделі підготовки майбутніх вчителів до цього виду діяльності організаційно-змістовне забезпечення частково представлено окремими предметами – «Сучасні інформаційні технології», «Педагогіка», «Психологія», «Освітні технології в початковій школі», «Сучасна українська мова», «Інформатика з методикою навчання»; завдання різних видів практик, науково-дослідних напрямків та позааудиторної роботи студентів.

Виокремлення основ підготовки майбутніх вчителів для формування медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку здійснено шляхом

запровадження вибіркового освітнього компоненту «Медіакомпетентність в освітньому процесі початкової школи».

Програма спецкурсу складена відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації освітнього процесу у закладах вищої освіти та адаптована до орієнтовної структури змісту навчального курсу, рекомендованої Європейською кредитно-трансферною системою (ECTS).

Розв'язання проблеми підготовки майбутніх вчителів до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку потребує визначення педагогічних умов.[16]

У дослідженнях Ю. Котелянець педагогічні умови є складовою педагогічної системи, яка «відображає сукупність можливостей педагогічного та матеріально-просторового середовища, впливаючи на особистісний та процесуальний аспекти цієї системи та забезпечуючи її ефективне функціонування та розвиток» .

Умовою конкретизації педагогічних умов є те, що вони повинні забезпечувати інтенсифікацію освітнього процесу, тобто бути спрямованими на досягнення максимальних результатів.

Педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів до навчання медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку є частиною моделі, яка відображає комплекс внутрішніх і зовнішніх елементів навчання, що забезпечують ефективні особистісні та операційні аспекти навчання учнів у процесі навчання їх готовності до формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку.

Проведений науково-теоретичний аналіз проблеми готовності майбутніх вчителів до виховання медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку, результати діагностики дозволили встановити *педагогічні умови*, що сприятимуть підвищенню ефективності формування цієї готовності: необхідність усвідомлення майбутніми вчителями значення процесу формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку; упровадження інтеграційних підходів у процес професійної підготовки майбутніх вчителів для

забезпечення ефективності процесу формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку; розвиток у майбутніх вчителів початкової школи загальних та спеціальних умінь формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку у процесі навчальної та позанавчальної діяльності.[15]

2.5. Організаційно-педагогічні умови формування медіакомпетентності педагогів

Актуалізація медіаосвіти для дошкільнят і школярів висуває на перший план питання підготовки педагогів з медіакомпетентності. Виходячи з цього, ключовою стає проблема формування медіаграмотності педагогічних працівників, оскільки саме вони впливають на освіченість майбутніх поколінь у медіапросторі. В. Шарко, український дослідник, підкреслює, що підготовка педагогічних кадрів, які мають достатній рівень медіакомпетентності, є завданням державного значення. Вона має охоплювати всі рівні системи педагогічної освіти – від довузівської підготовки, до навчання у вищих навчальних закладах і підвищення кваліфікації в рамках післядипломної освіти.

Наукові дослідження свідчать про необхідність формування медіаграмотності не лише серед учнів, а й серед педагогів. Наприклад, І. Колесникова досліджувала медіакультуру вчителів в системі післядипломної освіти та зазначила, що рівень медіакультури в багатьох випадках залишається недостатнім для ефективної роботи в сучасних умовах. Вона розглядає медіакультуру як важливу частину професійної підготовки педагога, що дозволяє йому ефективно сприймати, аналізувати й використовувати інформацію, що надходить через засоби масової комунікації .

Дослідження І. Колесникової також виявили, що рівень медіакультури вчителів у середньому залишається низьким. Наприклад, з 272 опитаних учителів тільки 78 осіб демонструють високий рівень медіакультури. Ще 98 вчителів мають середній рівень, і 96 перебувають на початковому рівні . Тобто, майже третина вчителів (35,3%) мають низький рівень медіакультури, що свідчить про важливість підвищення їхньої медіаграмотності. Як зазначають дослідники, підвищення цього рівня в основному відбувається через інститути

післядипломної педагогічної освіти. За даними О. Мокрогуз, понад 50% педагогів підвищують свою медіаграмотність завдяки заняттям, що проводяться в таких установах, або в рамках тренінгів Академії української преси .

Проблема підвищення рівня медіаграмотності серед вчителів обумовлює необхідність врахування особливостей їхньої професійної діяльності та завдань, які вони виконують у навчальному процесі. В. Шарко вважає, що для ефективного впровадження медіа в освітній процес вчителі мають отримати фундаментальні знання з інформатики, що дозволить їм розуміти та використовувати потенціал інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Окрім того, педагогам необхідні знання з психолого-педагогічних дисциплін, які допоможуть їм здійснювати різноманітні функції, пов'язані з використанням медіа в освітньому середовищі.

Н. Спринчук пропонує кілька педагогічних умов, необхідних для розвитку медіаграмотності вчителів початкових класів. Зокрема, на етапі підвищення кваліфікації важливо формувати у педагогів мотивацію до медіаосвіти. На цьому етапі відбувається усвідомлення ролі масової комунікації в сучасному суспільстві, що допомагає вчителям зрозуміти важливість її впровадження в освітній процес. Формування позитивного емоційного ставлення до медіа та інтересу до роботи з медіа також є значущими факторами для успішної підготовки вчителів .

Для системного розвитку медіакультури педагогів І. Колесникова розробила модель, що складається з цільового, змістового, операційного та результативного блоків. Вона передбачає теоретичну і практичну підготовку педагогів під час навчальних дисциплін і спеціального курсу «Медіакультура вчителя». Модель охоплює також методи контролю, самоконтролю та оцінювання рівня розвитку медіакультури . Науковець рекомендує впроваджувати цей підхід у три етапи: підготовчий, процесуально-діяльнісний і результативний, що дозволяє поступово вдосконалювати навчальні програми,

запроваджуючи спецкурс «Медіакультура вчителя» як основний елемент підготовки.

У навчальних процесах І. Колесникова пропонує використовувати інтерактивні методи, такі як «Снігова куля», «Ажурна пилка», «Акваріум» і «Дерево рішень». Наприклад, метод «Снігова куля» передбачає обговорення певної теми за участі всіх слухачів, починаючи з одного учасника, чия думка викликає подальше обговорення. Метод «Ажурна пилка» дозволяє швидко засвоювати великий обсяг інформації шляхом взаємонавчання, де слухачі обмінюються знаннями. Метод «Акваріум» допомагає розвивати навички спілкування, дискутування та самоуправління в процесі обговорення конкретної теми. Метод «Дерево рішень» стимулює учасників аналізувати та оцінювати варіанти дій, що сприяє розвитку самооцінки й самостійного прийняття рішень.

Таким чином, питання формування медіаграмотності та медіакультури педагогів є актуальним, особливо в закладах післядипломної освіти. Завдяки комбінації інноваційних і традиційних методів навчання, а також спецкурсів, відбувається комплексна підготовка педагогів до роботи з медіа. Зважаючи на те, що медіаосвіта розпочинається вже на рівні дошкільної освіти, цілком виправданим є підвищення медіакомпетентності не тільки вчителів, а й вихователів.

2.6. Практичні засоби навчання інформаційної безпеки та медіаграмотності.

2.6.1. СТФ-змагання як спосіб боротьби з загрозами

У сучасному світі, де інформаційні технології проникають у всі аспекти людської діяльності, питання інформаційної безпеки стають дедалі актуальнішими та потребують особливої уваги. Зростаюча кількість загроз інформаційній безпеці вимагає комплексного підходу до підготовки фахівців, здатних не лише розпізнавати та протидіяти атакам, але й запобігати їм. У цьому контексті освітні методи та підходи, що дозволяють на практиці

ознайомитися з методами захисту та атак у сфері інформаційної безпеки, набувають особливого значення.

Серед багатьох методів навчання інформаційній безпеці особливе місце займають змагання CTF (Capture The Flag), які є ігровими змаганнями, де учасники під час розв'язання завдань стикаються з реальними загрозами та викликами в сфері інформаційної безпеки. Це не тільки сприяє розвитку технічних навичок, але й формує вміння критично мислити, працювати в команді та знаходити нестандартні рішення.

CTF-змагання (Capture The Flag) є одним із найефективніших методів підготовки фахівців у галузі інформаційної безпеки. Вони надають можливість учасникам застосувати теоретичні знання на практиці, розв'язуючи завдання, які імітують реальні загрози. Змагання поділяються на три основні категорії: Jeopardy (завдання), Attack-Defense (атака-захист) та King Of The Hill (цар гори). У форматі Jeopardy учасники розв'язують різні задачі, пов'язані з аспектами ІБ, такими як криптографія, реверс-інжиніринг, веб-безпека та форензика. Формат Attack-Defense передбачає захист своїх серверів від атак суперників та одночасну спробу зламати сервери інших команд. King Of The Hill відрізняється тим, що команди змагаються за контроль над певним ресурсом або сервером, намагаючись захопити і утримувати його якомога довше. Ці формати сприяють розвитку як захисних, так і атакувальних навичок, що необхідно для комплексного розуміння інформаційної безпеки. [6][7][8].

2.6.2. Завдання в CTF-змаганнях та їх реалізація

Завдання в CTF-змаганнях різноманітні та охоплюють широкий спектр тем і технологій. Наприклад, завдання з веб-безпеки спрямовані на вивчення вразливостей веб-додатків і методів їх експлуатації. Учасники повинні вміти виявляти та усувати такі вразливості, як SQL-ін'єкції, XSS-атаки, неправильна конфігурація автентифікації та авторизації. Це розвиває навички аналізу і захисту веб-додатків.

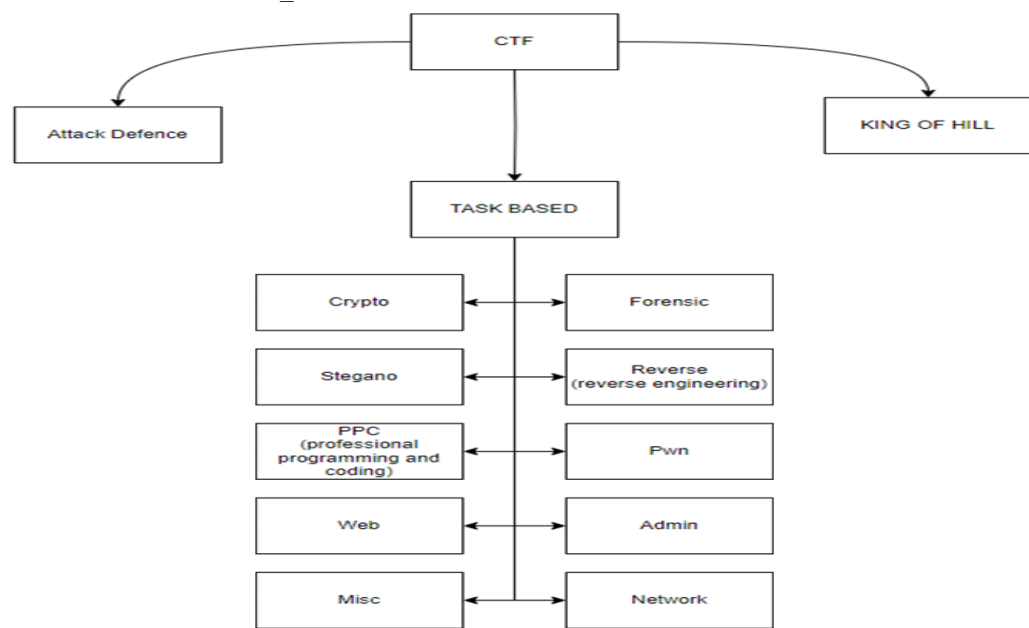

Рисунок 2.1. Класифікація CTFзмагань

Криптографічні завдання включають розшифровку повідомлень, аналіз криптографічних алгоритмів та виявлення їх слабких місць, що допомагає зрозуміти основи криптографії та методи захисту інформації. Завдання зі стеганографії потребують навичок приховування та виявлення інформації в різних носіях, таких як зображення, аудіофайли та текстові документи, що сприяє розумінню принципів стеганографії. Форензичні завдання зосереджені на аналізі цифрових доказів і відновленні даних, що розвиває аналітичні навички і здатність проводити цифрові розслідування. Завдання з реверс-інжинірингу вимагають аналізу та модифікації виконуваних файлів, що допомагає зрозуміти структуру і логіку програмного забезпечення, виявляти вразливості та розробляти методи їх усунення.[6][8][9]

2.6.3. Платформи для CTF та їх недоліки

Існують різні платформи для проведення CTF-змагань, кожна з яких має свої особливості та недоліки. Наприклад, такі платформи, як CTFd та FVCTF, широко використовуються для організації змагань і надання завдань учасникам. Однак вони мають певні обмеження, як-от недостатня гнучкість у налаштуванні завдань і обмежені можливості масштабування. Стандартна версія CTFd, наприклад, може не задовольняти потреби всіх організаторів через обмежену

можливість налаштування завдань і інтерфейсу під специфічні вимоги. Це створює необхідність модифікації наявних рішень. Створення поліпшеної версії STFd дозволяє врахувати унікальні потреби та усунути виявлені недоліки, як-от покращення інтерфейсу користувача, розширені можливості інтеграції з іншими системами та підвищення безпеки платформи. Ці покращення дозволяють не лише використовувати перевірену основу платформи, але й вносити зміни для підвищення її ефективності та зручності використання. Були враховані недоліки оригінальної версії та впроваджені покращення, адаптуючи платформу до специфічних потреб користувачів, забезпечуючи більш гнучке управління завданнями та покращену підтримку масштабованості.[7][8][9]

2.6.4. Особливості розробки навчальних завдань

Для забезпечення ефективного процесу навчання і підготовки фахівців у галузі інформаційної безпеки також були розроблені власні завдання. Ці завдання враховують сучасні загрози та вразливості, надаючи учасникам можливість зіткнутися з реалістичними сценаріями і підвищити свої навички в різних областях ІБ. Створення власних завдань дозволяє адаптувати їх до поточних тенденцій та актуальних загроз, забезпечуючи більш глибоке розуміння різних аспектів інформаційної безпеки. Наші завдання охоплюють широкий спектр тем.

Наприклад, завдання з веб-безпеки включають виявлення і експлуатацію вразливостей типу SQL-ін'єкцій, XSS-атак, неправильного налаштування механізмів автентифікації та авторизації. У криптографічних завданнях учасники стикаються з необхідністю розшифровки повідомлень, аналізу криптографічних алгоритмів і виявлення слабких місць. Завдання з реверс-інжинірингу вимагають аналізу і модифікації виконуваних файлів, що допомагає розвинути навички розуміння та виявлення вразливостей у програмному забезпеченні. Особлива увага приділяється завданням з форензики, де учасникам пропонується аналізувати цифрові докази, відновлювати видалені дані і виявляти сліди кібератак. Ці завдання розвивають

аналітичні навички і здатність до розслідування інцидентів інформаційної безпеки.

Процес розробки завдань включає кілька етапів. Спочатку проводиться аналіз актуальних загроз і тенденцій у галузі ІБ, що дозволяє визначити тематику і зміст майбутніх завдань. Далі створюються сценарії атак і захисних дій, що моделюють реальні умови. Завдання тестуються на коректність і відповідність вимогам, після чого вони інтегруються в платформу для проведення STF-змагань. Інтеграція завдань у платформу STFd включає налаштування параметрів змагань, створення інтерфейсу для учасників і проведення додаткових тестів для перевірки коректної роботи завдань. Це дозволяє забезпечити високу якість завдань та їх відповідність освітнім цілям. Використання власних завдань дозволяє адаптувати складність і зміст завдань відповідно до рівня підготовки учасників і конкретних навчальних цілей. Необхідно створювати завдання, які будуть цікавими і корисними як новачкам, так і досвідченим фахівцям. Це сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу та розвитку практичних навичок, необхідних для ефективної протидії сучасним загрозам інформаційної безпеки. Крім того, створення власних завдань дозволяє враховувати специфіку національних і регіональних стандартів і вимог у галузі ІБ, що особливо важливо для підготовки фахівців, які працюють у конкретних юрисдикціях. Таким чином, наші завдання допомагають не тільки опанувати загальні принципи та методи захисту інформації, а й зрозуміти, як застосовувати їх у конкретних умовах з урахуванням місцевих нормативних актів.[8][9].

ВИСНОВКИ

У рамках кваліфікаційної роботи було розглянуто ключові аспекти формування медіаграмотності в умовах середньої освіти та дошкільного віку, а також методи інтеграції інформаційної безпеки в навчальні програми. У першому розділі було висвітлено основи інформаційної безпеки, значення медіаграмотності для розвитку критичного мислення учнів, а також розглянуто різні підходи до викладання цих дисциплін у закладах середньої освіти.

Особливу увагу було приділено використанню інноваційних практичних інструментів, зокрема STF-змагань, для навчання учнів основам інформаційної безпеки та розвитку їхніх медіа- та інформаційних компетенцій. Досліджено різноманітні платформи для організації таких змагань та їхню ефективність у реальному навчальному процесі.

Представлено модель формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку, що базується на інтеграції педагогічних стратегій та сучасних технологій навчання. Зокрема, важливу роль у формуванні медіаграмотності дітей відіграє систематичний підхід до розвитку їхніх навичок роботи з медіа.

Окремо досліджені особливості підготовки вчителів до впровадження медіаграмотності в освітній процес початкової школи. Показано, що медіаграмотність є важливою складовою професійної компетентності сучасного педагога, а її розвиток вимагає відповідних організаційно-педагогічних умов, які забезпечують ефективне навчання як для учнів, так і для викладачів.

Таким чином, робота доводить необхідність комплексного підходу до формування медіаграмотності та медіакомпетентності як на рівні учнів, так і на рівні вчителів, що є основою для подальшого розвитку критичного мислення та інформаційної безпеки в освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. David Tidmarsh, EC-Council. "What Are the Types of CTF Challenges?", 2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eccouncil.org/cybersecurity-exchange/ethical-hacking/capture-the-flag-ctf-cybersecurity/>
2. ENISA (European Union Agency for Cybersecurity). "CTF Events: Contemporary Practices and State-of-the-Art in Capture-the-Flag Competitions.", 2022. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eccouncil.org/cybersecurity-exchange/ethical-hacking/capture-the-flag-ctf-cybersecurity/>
3. Singh, A. "GitHub – apsdehal/awesome-ctf: A curated list of CTF frameworks, libraries, resources, and software.", 2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eccouncil.org/cybersecurity-exchange/ethical-hacking/capture-the-flag-ctf-cybersecurity/>
4. Антонова О. Нова українська школа: дидактичні основи формування медіа грамотності в учнів початкової школи: навчально-методичний посібник. Київ, 2020. 96 с. URL: <http://surl.li/urndb>
5. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи: навчально-методичний посібник для викладачів, аспірантів, студентів магістратури. Київ, 2012. 272 с.
6. Бабій Р. О. Аналіз підходів до визначення понять «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіапедагогіка». Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2013. № 1 (7). С. 11–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2013_1_4. 6.
7. Бакаленко І. М. Медіаграмотність: застосовувати не можна відмовитись : збірник методичних матеріалів, 2021. 196 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/5167>
8. Барило С. Б., Максименко Н. Б. Шляхи формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2022. Вип. 200. С. 48-53. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-200-48-53> .

9. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2. Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ, 2003. 344 с.
10. Бешок Т. В. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів: дис. ... канд. пед. наук : спеціальність 13.00.04. НАПН України, Інститут професійно-технічної освіти. Київ, 2014. 200 с.
11. Беленька Г. В. Нові часи й нові діти: сподівання людства. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Київ, 2005. Вип. 2. С. 25–30.
12. Биков В.Ю., Спирін О.М. "Медіаосвіта в Україні: теорія і практика. Київ: Педагогічна преса", 2020. 234 с. [Електронний ресурс]. URL: https://valbykov.blogspot.com/p/blog-page_3.html
13. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, О. І. Локшина та ін. Київ, 2004. С. 47–52.
14. Біда О. А., Чичук А. П., Гуттерер Є. В. Модернізація фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2024. Вип. 5 С. 8-14. DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2023.05.008.
15. Гудз М. "Медіаосвіта та медіакультура в умовах сучасного інформаційного суспільства", 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://oip-journal.org/index.php/oip/article/view/344>
16. Колісник Т.М. "Формування медіаграмотності у дітей молодшого шкільного віку", 2022. [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/items/07e093c8-94bf-4dab-9dc3-c3e4db521446/full>
17. Кузьма, І. І. "Формування медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку: теорія і технологія", 2019 [Електронний ресурс]. URL : <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/handle/123456789/4553>

18. Кузьменко, Т.М. "Формування медіаграмотності у дітей дошкільного віку", 2021.
19. Люта Р. "Формування медіаграмотності дітей дошкільного віку через проєктну діяльність", 2019. [Електронний ресурс]. URL: <https://vsimosvita.com/formuvannya-mediagramotnosti-ditej-doshkilnogo-viku-mediaproyekt/>
20. Онкович Г. "Медіадидактика вищої школи у розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців", 2020.[Електронний ресурс]. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/206121>
21. Порівняльний аналіз CTF-платформ для навчання кібербезпеці", 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eccouncil.org/cybersecurity-exchange/ethical-hacking/capture-the-flag-ctf-cybersecurity/>
22. Рибіна Ю "Модель розвитку медіаграмотності учнів у процесі створення та функціонування шкільної газети", 2019 [Електронний ресурс]. URL : https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnik_konf_AUP_2017.pdf#page=232
23. Сачок, Т.П. "Медіаграмотність дітей дошкільного віку: теорія і практика", 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://vseosvita.ua/library/stattia-formuvannya-mediahramotnosti-ditei-doshkilnoho-viku-673376.html>
24. Фейт Погоя: Media Literacy for Young Children: Teaching Beyond the Screen Time Debates , 2022. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.naeyc.org/resources/pubs/books/media-literacy>
25. Хріник Є.О. "Підготовка майбутніх вихователів до формування медіакультури у дітей молодшого шкільного віку", 2023.[Електронний ресурс]. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/8094>
26. Чернявська Ю.П. "Критичне мислення та інформаційна гігієна в українському інформаційному просторі", 2022. [Електронний ресурс]. URL : <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/10426>

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристика етапів дослідно-експериментальної роботи

Назва етапу	Методи дослідження	Зміст роботи
1. Концептуально-теоретичний.	Пошуково-бібліографічний, інтерпретаційно-аналітичний, методінтерв'ю	Формулювання основної ідеї та гіпотези дослідження, визначення основних понять.
2. Діагностико-цільовий.	Опитування, бесіди, спостереження, вивчення продуктів діяльності дітей (малюнків тощо).	Визначення структури, критеріїв, показників рівнів сформованості медіаграмотності молодших школярів, формулювання цілей дослідження.
3. Констатувальний експеримент.	Критеріально-діагностичний комплекс: тест «Кола», тест Вартегга, методики «Неіснуючаварина», (автор Р. С. Немов), авторські опитувальники для дітей, батьків, вихователів, спостереження, експертна оцінка.	Вимірювання рівнів сформованості медіаграмотності молодших школярів.
4. Моделювально-технологічний.	Моделювання (для створення моделі технології).	Розробка моделі технології формування медіаграмотності старшихдошкільників.

5.Формувальний експеримент.	Критеріально-діагностичний комплекс, експертна оцінка.	Утворення контрольних та експериментальних груп, експериментальна перевірка ефективності розробленої моделі, вимірювання рівнів сформованості медіаграмотності молодших школярів.
6.Рефлексивно-результативний.	Аналіз,узагальнення.	Аналіз результатів та обґрунтування висновків дослідження.

Критерії та показники сформованості медіаграмотності у молодших школярів

Критерії сформованості медіаграмотності	Показники сформованості медіаграмотності
1. Мотиваційно-ціннісний.	<ul style="list-style-type: none"> – Усвідомлення доцільності медіаосвіти (для дитини та для дорослих); – диференціація морально-етичних цінностей та оцінних суджень на основі визначення добрих і злих героїв у медіа, добрих і поганих учинків (глибокі оцінні судження, різний ступінь глибини оцінних суджень, оцінні судження про поведінку героїв медіа переважно відсутні).
2. Пізнавально-комунікативний.	<ul style="list-style-type: none"> – Ознайомлення з видами й функціями медіа; – обізнаність про вибір джерела інформації, право власності на створений медіатвір; уміння відрізнити правду від неправди, перевірити істинність джерела; – знання про правила безпечної поведінки під час використання медіа; – спілкування на теми медіатворів (висока, достатня, низька здатність до полісуб'єктної взаємодії).

<p>3. Діяльнісно-креативний.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Володіння елементарними прийомами роботи з комп'ютером; – вияв творчої активності під час створення медіапродукції (легкість генерування конструктивних ідей та їхньої реалізації, ситуативність у продукуванні творчих ідей, рідкість у розробці конструктивних ідей); – здатність створювати дитячі газети, малюнки, комікси, лепбуки (самостійність у подоланні труднощів; часткова допомога старших для подолання труднощів, постійна допомога старших); – сформованість умінь дотримуватися правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером; обмежувати себе в доступі до гаджетів.
<p>4. Емоційний.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Прояв позитивних емоцій під час створення медіапродукції (домінування; ситуативність; перепади настрою, емоційні невдачі (плач, розчарування)); – ставлення до занять із медіаграмотності, використання й аналізу дитячих журналів, фільмів, мультфільмів (позитивне, ситуативне, перепади настрою).

Результати опитування дошкільників під час констатувального експерименту

Запитання	Кількість позитивних відповідей/ % від заг. кількості	Кількість негативних відповідей/ % від заг. кількості	Примітка
1. Чи знайоме Тобі слово «медіа»? Як думаєш, що це таке?	0 0%	384 100%	49 /13% дали неточну, неповну відп.
2. Чи знаєш Ти, які є способи, щоб про щось довідатися, отримати інформацію?	0 0%	384 100%	36% дітей за допомогою підказок частково давали відповіді.
3. Ти чув коли-небудь, що не завжди те, що написано в газетах, журналах, книжках або лунає з екранів телевізорів (наприклад, реклама), є правдою, а автори книг, статей Можуть припускатися помилок?	322 84%	62 16%	Лише з екранів телевізорів, переважно реклама.
4. Чи знаєш Ти, як перевірити, чи є правдою те, що написано в дитячих книжечках, журналах, показано на екранах телевізорів?	0 0%	384 100%	
5. Як перевірити, чи Відбувається в житті те, що описано в казках?	0 0%	384 100%	
6. Чи ти маєш мобільний телефон/смартфон? З якою	200 52%	184 48%	Смартфони використовують

метою користуєшся ним?			для комунікацій розваг.
7. Чи знаєш Ти, що можна користуватися комп'ютером, планшетом, смартфоном, дивитися телевізор, дотримуючись відповідних правил безпеки?	384 100%	0 0%	
8. Чи Ти користуєшся комп'ютером, планшетом, смартфоном, дивишся телевізор, Порušуючи правила безпеки?	257 67%	127 33%	
9. Чи переглядаєш дитячі книжечки, журнали?	384 100%	0 0%	
10. Чи любиш із батьками розмовляти про казкових героїв, їхні вчинки, що вони роблять добре, а що – неправильно?	384 100%	0 0%	